

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 16 (703)

LIETUVOS AUKŠTŲJŲ MOKYKLŲ PROFESINIŲ SAJUNGŲ SUSIVIENIJIMO PAREIŠKIMAS

2022 m. rugsėjo 12 d.

Mes – Lietuvos aukštųjų mokyklų profesinių sąjungų susivienijimo (LAMPSS) atstovai – **jaučiame pareigą nebetylėti**. Aplinkybių priversti, norime atkreipti visuomenės dėmesį į absurdiškai mažus dėstytojų, mokslininkų ir kitų aukštojo mokslo sistemos darbuotojų atlyginimus, kurie visiškai neatitinka vakarietiško prekų, kurių mes negaminame, taip pat paslaugų, o pastaruoju metu – ir elektros, dujų bei kuro kainų.

Iki šių metų pradžios dar buvo galima solidariai dalintis su valstybe aukštojo mokslo paslaugų teikimo našta bei sąnaudomis ir taip dalį šios paslaugos teikti altruistinėmis pagrindais. Daugelis aukštajame moksle pasiaukojančiai dirbančių žmonių suvokė tai kaip paramą visuomenei ir asmeninę indėlį į gerovės kūrimą visiems. Šiuo metu, išaugus elektros, šildymo ir kitoms kainoms, privolome įvardyti reiškinį ir riziką tikraisiais vardais. Mūsų šalies valdantieji savo sprendimais jau kelintą kadenciją ciniškai naudojami mokslininkų, dėstytojų pilietiškumu, jų pasitikėjimu valdžia ir valstybe. Nuo 2017 metų buvo žadama, kad atlyginimai smarkiai didės. Tačiau tikrasis faktinis atlyginimų padidėjimas sudaro **mažiau nei pusę to, ką žadėjo Vyriausybė**. Vis dar nesilaikoma įsipareigojimų, dėl kurių su valdančiais buvo susitarta Lietuvos švietimo ir mokslo šakos kolektyvinėje sutartyje.

Kaip ir bendrojo ugdymo sektoriuje, taip ir nemažai aukštųjų mokyklų darbuotojų universitetuose bei kolegijose dirba tik 0,2–0,4 etato, nors iš jų reikalaujama mokslinės produkcijos ir kitų rodiklių tiek pat, kiek iš dirbančių visu etatu ar net 1,5 etato. Šiandien profesoriaus atlyginimas už etatą yra 1 200 eurų „į rankas“ (neto), docento – 960 eurų. Darbuotojų, neturinčių mokslo laipsnio ar pedagoginio vardo, atlyginimai yra dar gerokai mažesni. Palyginimui – Lietuvos Respublikos Seimo nario (be stažo) mėnesio atlyginimas „į rankas“ yra apie 2 200 eurų, tačiau dabar valdančiųjų atstovai ragina tą atlyginimą dar dvigubinti.

Tęsiant palyginimą: profesoriaus atlyginimas Vokietijoje siekia nuo 5 343 iki 7 578 eurų per mėn., docento – nuo 5 365 iki 6 676 eurų per mėn., Jungtinėje Karalystėje profesorius vidutiniškai uždirba 7 657 svarus per mėn., docentas – 5 363 svarus per mėn., Suomijoje profesorius uždirba nuo 5 170 iki 9 326 eurų per mėn., docentas – nuo 3 709 iki 6 051 euro per mėn. Šiose šalyse asistentai gauna 3 396 eurų per mėn. atlyginimą,

o tai yra žemiausia pedagoginė pareigybė, kuri Lietuvoje įkainota 627 eurais per mėn. „į rankas“ už visą etatą. Tiek pat aukštojo mokykloje uždirba ir administratoriai, dirbantys visu etatu.

Pastaruoju metu sektoriuje susiklostė ydinga nuostata, kad turtas aukštojo mokykloje tapo savitiksliu, pavirto didesne vertybe nei dėstytojo ir mokslo darbuotojo sukauptos žinios. Paradoksalu, bet tai yra tikrovė, kad keturių aukštųjų pastatų miesto centre yra pelningesnė investicija, nes, investavus dešimtis milijonų eurų, bus galima jį „pelnin-gai“ parduoti už milijoną ar du. Lyginant su tokio pastato „kuriamą nauda“, dėstytojas ir mokslo darbuotojas tampa nekonkurencingi ir, tiesą sakant, apskritai nelabai reikalingi. Pinigai, skirti mokslininkų ir darbuotojų darbo užmokesčiui didinti, yra ydingai, bet sąmoningai naudojami valstybės (nu)tur-tinimui, „investuojant“ į „aukštos pridėtinės vertės“ nekilnojamojo turto kūrimą.

Užpultos ir kariaujančios Ukrainos rėmi-mas yra šventas reikalas! Didžioji tos kilnios ir prasmingos paramos našta krenta būtent ant eilinių Lietuvos Respublikos piliečių pečių. Tai mūsų visų kova už demokratiją ir laisvę Europoje. Deja, tos kovos užkulisiai, panašu, yra dar vienas žmonių skurdinimo būdas. Nerimą kelia paslėpti interesų grupių pelnai ir viršpelniai, nevaldomai šuoliuojanti infliacija, drastiškai ir nepagrįstai kylančios kainos. Po kelių dešimtmečių pertraukos Lietuvos ūkinėje sąrangoje **vėl atgimsta parazitinės spekuliacinės ekonomikos elementai**. Yra požymių, kad valstybė ir kai kurie „ekonomistai“ ketina remti būtent tas ūkines komercines interesų grupes, kurios amoraliai ir netgi nusikalstamai elgiasi su visuomene. Jos valstybėje konstruoja pražūtingą ekonominę „modelį“, leisiantį mokėtiną žmogui teisingą atlyginimą transformuoti į jo šeimos skurdą ir skolas valstybei, bankams, energijos spekuliantams ir nusikalstamoms ekonominėms grupėms.

Yra požymių, kad Lietuvos Respublikos valdžia šiuo metu nusišalina nuo savo prievolių reguliuoti šalies ūkį ir finansus. Konstitucijos 46 straipsnyje teigiama: „Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei.“ Deja, visa tai dabar nevyksta! Naiviai ir inertiškai tebesilaikoma „laissez-faire“ valdysenos modelio, kuris krizės sąlygomis veda mūsų valstybę į žmonių skurdą ir chaosą, ne tik ardydamas pilietinės visuomenės pamatą, bet ir žlugdydamas sąžiningus verslus, atsakingai vertinančius

ir reaguojančius į vykstančius ekonominius pokyčius.

Jau dabar nėra galimybių prekų ir paslaugų įsigyti senomis, įprastinėmis ir sąlyginai mažomis kainomis. **Todėl, jei prekes ir paslaugas turime pirkti vadinamosiomis infliacinėmis ir vakarietiškoms kainomis, tai ir aukštojo mokslo darbuotojui turi būti mokamas adekvatus vakarietiškas darbo užmokestis!** Šiuo metu aukštojo mokslo darbuotojai, vis dar gaudami posovietinį atlyginimą, nebeišgali pirkti elektros, dujų, degalų, prekų, įskaitant ir maisto produktus bei paslaugas, vakarietiškoms kainomis, ką jau kalbėti apie naujas grobuoniškas kainas, kurios gerokai pranoksta vakarietiškas.

LAMPSS ragina neremti verslų, kurie, nepatirdami konkurencijos ir naudodamiesi esama situacija, nevaržomai kelia kainas, ir pasisako už „lubų“ nustatymą nepagrįstam kainų kėlimui. Atsakingas verslas nuspilno būti išsaugotas, o darbuotojų pajamų padidėjimas bent 30 proc. Lietuvoje taptų garantu jam neprarasti vartotojo ir išgyventi krizinį laikotarpį.

REIKALAVIMAS. Vadovaudamiesi čia išsakytais argumentais, reikalaujame, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė akademiniams ir neakademiniams darbuotojams nedelsdama keltų darbo užmokestį **ne mažiau kaip 30 proc.** Aišku, kad tai net iš tolo neprilygs aukštojo mokslo darbuotojo darbo užmokesčiui Vakarų šalyse, tačiau bent jau leis sumažinti brangstančios ekonomikos daromą žalą aukštojo mokslo darbuotojų pragyvenimui.

Aukštasis mokslas yra išskirtinai svarbi modernios visuomenės ir žinių ekonomikos posistemė. Aukštojo mokslo marginalizavimas kartu reiškia ir visos visuomenės marginalizavimą. Tai „uždaro“ valstybės ateitį, nugalina ir viešąjį, ir verslo sektorius. Visa atsakomybė už dešimtmečius truncančio aukštojo mokslo marginalizavimą tenka valdžiai. Atidžiai stebėsime valdžios antikrizinius sprendimus. Svarstysime visas įmanomas teisėto, demokratinio, socialinio ir profsąjunginio protesto formas, jeigu valdantieji ir toliau skatins grobuoniškos ekonomikos plitimą, o jų sprendimai bus grįsti socialiai neatsakinga politika.

LAMPSS tarybos vardu
pirmininkas prof. dr. Sigitas Vaitkevičius

VDU profesorė, LMA tikroji narė
Aušra Maslauskaitė
(žr. „Gimstamumo rodikliai“ 4–5 p.)

ŠIAME NUMERYJE

Lietuvos universitetų tarptautinis pripažinimas ● 2 p.

Protestuoti taip pat reikia išmokti ● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seime – apie švietimo ir kitas problemas ● 3–4 p.

Gimstamumo statistika liudija apie rimtą pavojų valstybei ● 4–5 p.

Dr. Audronė Urmanavičienė: svarbiausi darnios raidos rodikliai ● 5–6 p.

Ar mokame įvertinti statistikos duomenis, lenteles ir grafikus? ● 6–7 p.

Nuotolinis darbas jau įpratino dirbti nuolat ● 7–8 p.

Lietuvoje sukurtas plaučių ventiliacijos aparatas ● 8 p.

Dviejų Lietuvos geologų 90-asis gimtadienis ● 8–9 p.

Mokslo renginiai, parodos ● 9–12 p.

LIETUVOS UNIVERSITETŲ TARPTAUTINIS ĮVERTINIMAS

MRU rektorei – Dongseo universiteto garbės daktarės vardas

Jurga Strimaitienė

Mykolo Romerio universiteto (MRU) rektorei prof. dr. Ingai Žalėnienei šių metų rugsėjo 5 d. įteiktos Korėjos Respublikos Dongseo universiteto garbės daktarės (lot. *Doctor Honoris Causa*) regalijos. Šis įvertinimas suteiktas už didelį indėlį į universitetų bendradarbiavimą, sėkmingą MRU ir Dongseo universiteto dvigubo diplomo studijų įgyvendinimą, Karaliaus Sedžiongo instituto Vilniuje veiklą, glaudžius studentų ir dėstytojų mainus.

„Aukštas įvertinimas atspindi daugiau kaip du dešimtmečius trunkantį glaudų ir prasmingą mūsų universitetų bendradarbiavimą“, – sakė MRU rektorė I. Žalėnienė iškilmingos garbės daktarės vardo suteikimo ceremonijos metu. Pasak rektorės, partnerystė su vertybiškai artimu bei orientacija į ateitį pasižymintiu Dongseo universitetu padėjo augti ir MRU akademinėi bendruomenei. Iškilmingoje ceremonijoje, suteikiant prof. dr. I. Žalėnienei garbės daktarės vardą, dalyvavo ir Lietuvos Respublikos ambasados Korėjos Respublikoje vadovo pavaduotojas, konsulas Vilijus Samuila.

Bendra MRU ir Dongseo universiteto dvigubo diplomo bakalauro studijų programa vykdoma jau septintus metus. Šiame būsimeji bakalaurai studijuoja bendroje programoje „Žaidimų kūrimas ir skaitmeninė animacija“ (angl. *Game Development and Digital Animation*). Būsimeji magistras studijuoja dvigubo diplomo studijų programoje „Informatika ir vizualinis turinys“ (angl. *Informatics and Visual Contents*). Korėjos

Garbės daktarės vardo suteikimas prof. I. Žalėnienei

Šventiniame renginyje dalyvavo universiteto bendruomenės atstovai

kalbos ir kultūros studijos integruotos ir į kitas MRU studijų programas. Pirmasis Baltijos šalyse 2013 m. įsteigtas Karaliaus Sedžiongo institutas Vilniuje jau antrą kartą pripažintas vienu iš geriausių Europos, Artimųjų Rytų ir Afrikos regione.

Pietų Korėjoje, Busane, įsikūręs Dongseo universitetas yra viena stipriausių regiono aukštojo mokslo įstaigų. Šis universitetas glaudžiai bendradarbiauja su daugiau kaip 230 užsienio universitetų bei industrinių partnerių. Jame studijuoja apie 12 tūkstančių studentų iš Pietų Korėjos ir 69 užsienio valstybių, dirba 350 dėstytojų. Pasaulinio lygio išsilavinimą ir sėkmingai profesinei veiklai būtinus praktinius įgūdžius suteikiantis universitetas pasižymi inovatyviomis studijomis, į aktualiausias problemas orientuotomis studijų programomis ir moksliniais tyrimais. Pagal absolventų įsidarbinimą DSU pirmauja regione tarp panašaus dydžio universitetų.

Dongseo universiteto rektorius dr. Jekuk Chang pabrėžė, kad MRU yra svarbus Dongseo universiteto partneris, o glaudus bendradarbiavimas sustiprino abu universitetus. Šio universiteto kvietimu MRU rektorė prof. dr. I. Žalėnienė dalyvauja jo veiklos 30-mečio minėjime bei akademinėje tarptautinėje konferencijoje „Išmintis posthumanizmo eroje“ (angl. *Wisdom in the Post-Human Era*). Autorė yra MRU Komunikacijos ir rinkodaros centro vadovė

VDU pagal priimtų studentų skaičių – antrasis Lietuvoje

Pagal šiemet į universitetus priimtų naujų bakalauro ir vientisųjų studijų studentų skaičių, Vytauto Didžiojo universitetas (VDU) pasipildė 1 281 pirmo kurso bakalauro ir vientisųjų studijų studentu. Pagal bendrą priimtų studentų skaičių VDU užima antrą vietą tarp šalies universitetų. Į valstybės finansuojamas bakalauro ir vientisąsias studijas VDU priėmė 843 pirmakursius, į valstybės nefinansuojamas – 438. Iš viso, lyginant su praėjusiais metais, universitetas šiemet priėmė 6,75 proc. daugiau studentų.

„Džiaugiamės, kad, mažėjant stojančiųjų į aukštąsias mokyklas skaičiui, pavyksta ne tik išlaikyti tą patį studentų skaičių, bet netgi ir padidinti. Tai įrodo, kad VDU yra užsitikrinęs patikimos, aukštos kokybės studijas vykdančios institucijos statusą. Esame plačiausios aprėpties universitetas Lietuvoje. Kaip rodo stojančiųjų pasirinkimas, tik tarpdisciplininės studijos yra visuomenės

Vytauto Didžiojo universitetas.
VDU archyvo nuotr.

VDU studentai

ateitis“, – teigia VDU Studijų prorektorė dr. Simona Pilkienė.

Universitete vykdomos psichologijos bei mokomojo dalyko pedagogikos studijų programos yra tarp dešimties populiariausių, kurias rinkosi Lietuvos abiturientai. „Mokomojo dalyko pedagogikos studijų programa pritraukė daugiausia norinčių studijuoti būsimų pedagogų – 117. Populiariausios šios programos specializacijos – lietuvių kalba ir literatūra, istorija ir geografija, mu-

zikos pedagogika. Labai arti šio skaičiaus ir Specialiosios pedagoginės pagalbos studijų programa. Ją šiais metais pasirinko 87 studentai“, – teigia VDU Švietimo akademijos kanclerė prof. Lina Kaminskienė.

Iš viso Lietuvoje studijas pedagogo kvalifikaciją teikiančiose studijų programose pradės 1 084 pirmakursiai, iš jų 621 – valstybės finansuojamose vietose. Tikimasi, kad, padidinus valstybės finansuojamų pedagogikos studijų vietų skaičių, pavyks geriau

patenkinti jau dabar jaučiamą įvairių dalykų mokytojų poreikį – matematikos, informacinių technologijų, gamtamokslinio ugdymo ir kt. „Didžiuojamės ir tik šiais metais pradėtomis vykdyti studijų programomis. Pirmaisiais metais pradėtas vykdyti sporto studijas pasirinko 44 įvairių sporto šakų sportininkai. Kūrybiško verslo ir inovacijų dizaino studijų programoje, kuri parengta pagal Lietuvai neįprastą sinergijos su verslu modelį, studijuos 25 studentai“, – naujoves komentuoja VDU Studijų prorektorė dr. Simona Pilkienė.

Lietuvos aukštųjų mokyklų asociacija bendrajame priėmimui organizuoti (LAMA BPO) informuoja, kad iš viso šiemet naujus mokslo metus pradės 19 162 pirmakursiai (2021 m. buvo 18 769), iš jų 11 713 – valstybės finansuojamose ir su studijų stipendijomis vietose (2021 m. – 12 560). Universitetuose daugiausia studijų sutarčių buvo pasirašyta dėl socialinių mokslų studijų kryptių grupės programų – 19,48 proc. (2021 m. – 18,88 proc.). Antroje vietoje – informatikos mokslų kryptių grupė, joje sutartis pasirašė 12,41 proc. priimtų asmenų (2021 m. – 11,31 proc.), trečioji – sveikatos mokslų grupė – 12,06 proc. (2021 m. – 11,97 proc.), ketvirtoji – humanitarinių mokslų studijų kryptių grupė – 8,61 proc. (2021 m. – 8,65 proc.), penktoji – inžinerijos mokslų kryptių grupė – 8,60 proc. (2021 m. – 9,66 proc.). Parengta pagal VDU pranešimą.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

Diskusijoje dalyvavęs tarptautinis ekspertas, EBPO Ugdymo tyrimų ir inovacijų centro analitikas Markas Fuster-Rabela (*Marc Fuster-Rabella*) apžvelgė pasaulines švietimo aplinkos tendencijas, pabrėždamas, kad tokie pokyčiai, kaip žinių demonopolizavimas, pasaulio ekologinio balanso pažeidimai, verčia permąstyti tiek mokyklos modelį, tiek ugdymo turinį. Dublino universiteto Ugdymo instituto dekanė Anė Lūnei (*Anne Looney*) akcentavo, kad stipri valia, drąsūs veiksmai ir į žmones sutelkta vizija švietimo srityje lėmė sėkmingą Airijos visuomenės ir ekonomikos transformaciją.

Švietimo, mokslo ir sporto viceministras Ramūnas Skaudžius teigė, kad viena svarbiausių ministerijos užduočių šiandien yra spręsti socialinės atskirties problemas, pasireiškiančias švietimo sistemoje. Seimo Švietimo ir mokslo komiteto pirmininko pavaduotoja Vilija Targamadžė pabrėžė, kad dabartinė švietimo politika, susitelkusi į einamųjų uždavinių sprendimą, prarado ryšį su ugdymo filosofijos pagrindais, ir kvietė parengti naują šalies švietimo viziją.

Svarbu išlaikyti strateginę kantrybę. Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Niel-

sen, susitikusi su Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės Ministru Pirmininku Ksavjė Beteliu (*Xavier Bettel*), pabrėžė, kad dabartiniame kontekste labai svarbus yra regioninis bendradarbiavimas, įskaitant trijų Baltijos ir Beniliukso šalių formatą ir laikantis principo „vienas už visus, visi – už vieną“, strateginė partnerių kantrybė ir toliau teikiama įvairiapusė parama Ukrainai.

„Rusija bandys mus palaužti strateginės kantrybės lenktynėse, todėl labai svarbu nepasiduoti. Privalome nebefinansuoti agresorės karo mašinos, užtikrintai įgyvendindami numatytas sankcijas ir priimdami reikalingus sprendimus, kad taptume nepriklausomi nuo Rusijos energijos“, – įsitikinusi V. Čmilytė-Nielsen. Šiame susitikime Seimo Pirmininkė dar kartą atkreipė dėmesį, kad Rusijos pradėtas neišprovokuotas karas – ne tik karas Ukrainoje. Tai karas su visu demokratiniu pasauliu. Todėl Europa privalo nesustoti ir padėti Ukrainai jį laimėti.

„Europos Sąjungos šalies kandidatės statuso suteikimas Ukrainai yra labai svarbus mūsų paramos ženklas. Lietuva teikia ekspertinę pagalbą, kad kuo greičiau būtų pradėtos derybos dėl stojimo. Be to, Europos Sąjungos ir NATO sąjungininkės privalo

toliau teikti ilgalaikę karinę, finansinę ir humanitarinę paramą. Daug vilčių teikia istorinis NATO viršūnių susitikimas Madride, kuris parodė Aljanso vienybę. Dabar tik reikia įgyvendinti pagrindinius sprendimus, tokius kaip sustiprintas atgrasymas ir gynybos laikysena, perėjimas prie modernios gynybos rytiniame flange. Esu įsitikinusi, kad to pasieksime iki NATO viršūnių susitikimo Vilniuje kitais metais“, – teigė V. Čmilytė-Nielsen.

Pasak Seimo Pirmininkės, dėl regiono saugumo Lietuva taip pat užtikrins pakankamą išlaidas gynybai, investuos į reikiamą infrastruktūrą ir priimančiosios šalies paramos paketą dislokuotiems sąjungininkų kariams.

Lietuvos ir Ispanijos diplomatinių santykių šimtmetis. Seimo Užsienio reikalų komiteto nariai susitiko su Ispanijos parlamento Užsienio reikalų komiteto pirmininku Pau Mari-Klosė. Dr. Laima Andrikenė priminė, kad vizitas vyksta, abiem šalims minint diplomatinių santykių šimtmetį. Ji taip pat pasidžiaugė Madride vykusio NATO vadovų susitikimo sprendimais. Susitikimo metu buvo išsamiai aptarti paramos Ukrainai klausimai. P. Mari-Klosė akcentavo Lietuvos

aktyvią lyderystę šiuo klausimu, pabrėžė visų Europos šalių ir tarptautinės bendruomenės vienybės svarbą, siekiant padėti Ukrainai, kovojančiai ne tik už savo laisvę, bet ir už visą Europą.

Svečias pabrėžė, kad Ispanija nepripažins laikinai Rusijos kariuomenės kontroliuojamose Ukrainos teritorijose planuojamų surengti neteisėtų referendumų rezultatų, kaip ir nepripažins Rusijos Federacijos išduodamų pasų tose teritorijose gyvenantiems Ukrainos piliečiams. Susitikimo metu buvo apsikeista nuomonėmis dėl svarbiausių iššūkių Europos Rytų ir Pietų kaimynystėse, diskutuota apie naujų sankcijų Rusijai ir Baltarusijai iniciatyvas, NATO Madrido vadovų susitikimo sprendimus, Europos Sąjungos politiką Kinijos atžvilgiu, migracijos ir kitus klausimus. Po susitikimo įvykusiame parodos, skirtos Ispanijos Karalystės ir Lietuvos Respublikos diplomatinių santykių 100-mečiui paminėti, atidaryme kalbėjusi L. L. Andrikenė pabrėžė Ispanijos Karalystės vaidmenį valstybių dvišalių santykių raidos istorijoje, primindama faktą, kad Ispanija buvo viena iš nedaugelio valstybių, nepripažinusių Lietuvos inkorporacijos į Sovietų Sąjungą. ■

TAI NE TIK GAMTOSAUGA

Išsaugoti Sudervės upelio aplinką

Lietuvos Respublikos Seimo nario K. Masiulio pranešimas

Seimo narys prof. Kęstutis Masiulis kreipėsi į aplinkos apsaugos ministrą Simoną Gentvilą, prašydamas išsaugoti Sudervės upelio slėnį atvirą miestiečiams, negriauti tvenkinių užtvankų ir suvaldyti chaotiškas statybas aplink slėnį. Parlamentaras atkreipė dėmesį, kad Vilniuje yra unikalus gamtos kampelis – Sudervės upelio slėnis su ežerais, tvenkiniais, kultūros paveldo ir archeologijos objektais. Aplink šią teritoriją gyvena per šimtą tūkstančių žmonių,

kuriems tai gali būti sporto, rekreacijos ir gamtos pažinimo vieta.

Upelio slėnio teritorija, nors gausiai lankoma žmonių, – netvarkoma. Neparengta jokių gamtos apsaugos ir pritaikymo lankyti planų. Trūksta infrastruktūros, takų, poilsio ir sporto vietų, tačiau vyksta aktyvi chaotiška urbanizacijos plėtra. Dalis teritorijos priklauso Vilniaus miesto savivaldybei, kita dalis – Vilniaus rajonui. Abi institucijos nebendradarbiauja, nebendruoja su gyven-

tojais, tačiau sparčiai išdavinėja statybų leidimus naujiems namams atsirasti. Anot K. Masiulio, jeigu abi savivaldybės nesugeba susitarti dėl bendros slėnio vizijos, o tik vykdo chaotišką urbanizaciją, Aplinkos ministerija galėtų teritoriją perduoti prižiūrėti Regioninių parkų direkcijai.

„Prarandama galimybė išsaugoti gamtos ir kultūros paveldą ateičiai. Statybų plėtotojai nori pristatyti namų ir juos greitai parduoti, negalvodami apie viešąją infrastruktūrą,

todėl teritorija – apleista, o namų daugėja. Aplink brangią žemę daug interesų: yra noro nuleisti Buivydiškių tvenkinių vandenį, formuoti naujus sklypus statyboms, panaikinti bet kokią gamtos apsaugą, tiesti kelius“, – sakė K. Masiulis. Sudervė yra Neries kairysis intakas, prasidedantis pelkėtose pievose ties Zujūnais. Aukštupyje prateka tvenkinių grupė šalia Buivydiškių dvaro. Toliau teka į pietus greta Girulių miško. Įteka į Nerį netoli Gudelių. ■

NAUJI SOCIALINIAI TYRIMAI

Gimstamumo rodikliai – demografinio pavojaus signalas

Prof. dr. Aušra Maslauskaitė

Gimstamumas Lietuvoje 2021 m. krito į žemumą, kurios pranoksta net ir niūriausias prognozes. Tai labai bloga žinia Lietuvai, kurios demografinė būklė ir perspektyvos jau seniai nekėlė optimizmo. Nors tikėtasi, kad dėl

COVID-19 pandemijos vaikų gims mažiau, gimstamumo rodikliai prastės, tačiau žvilgsnis į naujausią demografinę statistiką verčia labai sunerimti. Kaip rodo naujausi Statistikos departamento duomenys, praėjusiais metais suminis gimstamumo rodiklis Lietuvoje pasiekė 1,34 reikšmę. Priminsiu, kad šis rodiklis nurodo vidutinį skaičių vaikų, kurių susilaukia viena reproduktyvus amžiaus moteris. 2020 m. suminis gimstamumo rodiklis buvo 1,48, o 2012–2019 m. jis svyravo apie 1,6–1,7, kai kuriais metais priartėdamas net iki 1,74 (2015 m.) (žr. grafiką). Tai buvo tikrai neprasta žinia, tiek atsigręžiant į laikotarpį nuo 1990-ųjų, tiek ir lygiuojantis su kitomis šalimis, net ir su Skandinavija ar Prancūzija, kuriose įprastai gimstamumo rodikliai yra aukštesni nei kitur Europos Sąjungoje (ES). 2021 m., lyginant su 2019 m., suminis gimstamumo rodiklis sumažėjo 17 proc. punktų, o lyginant su 2020 m. – 9 proc. punktais.

Keturiais tūkstančiais mažiau kūdikių

Kiek kitaip į 2021 m. gimstamumo situaciją galima pažvelgti, vertinant absoliučius gimusių vaikų skaičius. 2019-aisiais, kurie ženklina santykinai gausaus gimstamumo periodo pabaigą, Lietuvos gyventojų gretas papildė 27 393 naujagimiai, o praėjusiais metais – 23 330, taigi, net 4 063, arba 15 proc., mažiau.

2021 m. padėtis grąžina mus į 2000-ųjų pradžią, kai Lietuva išgyveno istoriškai dar nebūtą gimstamumo „duobę“. 2000–2007 m. suminis gimstamumo rodiklis svyravo apie 1,2–1,3. Skausmingos šio periodo pasekmės šiandien jau atsiveja per mažėjantį mokiūnių, potencialių ir esamų studentų skaičių, būtinybę pritaikyti švietimo infrastruktūrą ir pan. Jos nusikels ir į ateitį, kai minėtu periodu gimusi negausi moterų karta, kuri dar labiau apkarpyta emigracijos, įžengs į reproduktyvų amžių, pradės dirbti, mokėti mokesčius ir t. t. Paminėtinas ir su tuo susijęs

užprogramuotas gyventojų skaičiaus mažėjimas, visuomenės senėjimas. Vis tik atsakyti, ar 2020 m. prasidėjęs ir praėjusiais metais tebesitęsiantis gimstamumo nuosmukis bus ilgalaikis, kada ir koks bus pasiektas kritimo dugnas, šiandien dar per anksti. Tačiau jau dabar svarstyti prireiktų.

Latvijoje ir Estijoje gimstamumas buvo stabilus, priešingai nei Lietuvoje

Nuojuota sufleruotų, kad praėjusių metų gimstamumas yra COVID-19 pandemijos pasekmė. Nors pandemijos pradžioje socialinėse medijose spekuliuota apie laukiantį kūdikių bumą, demografai buvo skeptiški ir nepalaikė tokios nuomonės. Ankstesnių pandemijų, didelių stichinių nelaimių efektas gimstamumui paprastai yra ne skatinantis, bet ribojantis. Vis tik pasirodantys ES šalių duomenys rodo, kad pirmieji dveji pandemijos metai turėjo skirtingą poveikį

■ Nukelta į 5 p.

Gimstamumo rodikliai – demografinio pavojaus signalas

■ Atkelta iš 4 p.

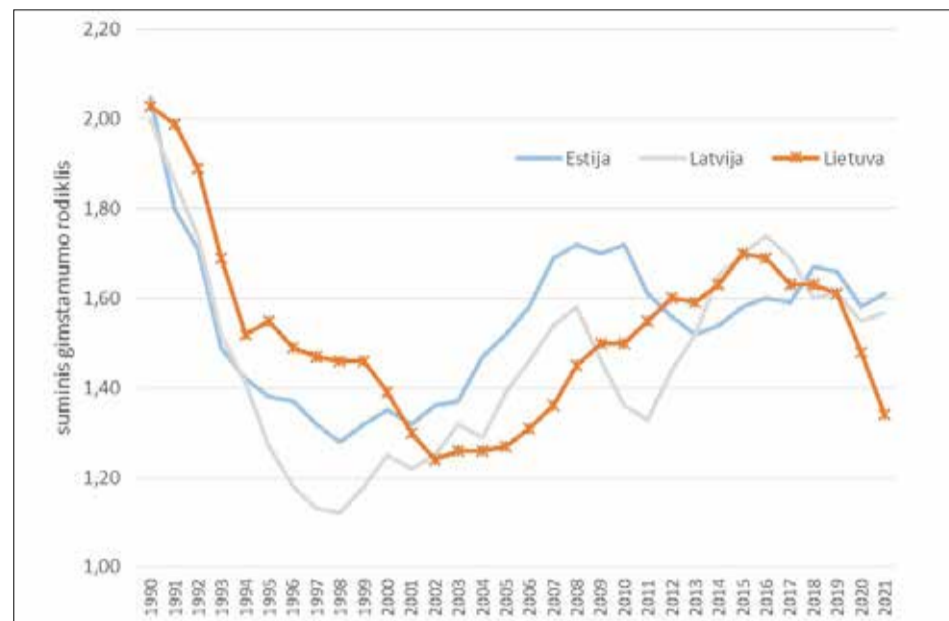
gimstamumui. 2021 m. vienoje šalyse jis augo nežymiai (Prancūzijoje, Vokietijoje, Suomijoje, Vengrijoje), kitose – gana reikšmingai (pvz., Čekijoje, kur užfiksuotas aukščiausias suminis gimstamumo rodiklis nuo 1992 m.). Net ir kaimyninėje Latvijoje bei Estijoje praėjusieji metai buvo paženklinėti stabilumu (žr. grafiką). Lietuvos gimstamumo kreivė šlieja mus prie šalių, kuriose pandeminiu periodu gimstamumas mažėjo.

Kas nutiko Lietuvoje? Pagrįstiems argumentams būtini išsamūs duomenys, kurių analizė leistų suprasti, kas ir kodėl vyksta lietuvių šeimose. Juolab kad į aktyvųjį šeimos kūrimo tarpsnį įžengia karta, kuri gimė ir augo jau nepriklausomoje Lietuvoje. Nors tokių duomenų stokojama, vis tik galima svarstyti keletą hipotetinių paaiškinimų.

Lietuviai linkę susilaukti vaikų santuokoje

Nors gyvenimas ne santuokoje yra paplitęs, taip gyvenama tol, kol nusprendžiama susilaukti arba pradeda lauktis vaikų. Ne santuokoje gimstančių vaikų dalis Lietuvoje sudaro apie 25 procentus. Jei lyginsime su padėtimi prieš dešimtmetį ar du, ji mažėja. Kitų šalių kontekste nesantuokinių vaikų dalis yra labai maža (palyginimui, Estijoje ne santuokoje gimusių vaikų dalis 2021 m. buvo 58 proc.). Lietuvoje santuoka tebėra pagrindinė prielaida vaikams. Nepaisant visų naujų socialinių ir kultūrinių šeiminių gyvenimo vėjų, likome visuomenė, kurioje santuokos socialinė ir simbolinė reikšmė menkai susvyravo.

2020 m. pirmųjų santuokų suminis rodiklis buvo rekordiška žemas (beje, panašus į 2000–2005 m.). Pandeminiai suvaržymai, tikėtina, paskatino dalį potencialių jaunavedžių atidėti santuokos įregistravimą, o tai kartu privertė nukelti ir vaikų susilaukimą. Taigi, kad ir kaip būtų paradoksalu, mūsų socialinis konservatyvumas šiuo atveju suveikė

Šaltinis: Estijos statistikos departamentas, 2021; Latvijos statistikos departamentas, 2021; Lietuvos statistikos departamentas, 2021.

kaip gimstamumą ribojantis veiksnys. Vis tik šis argumentas būtų pozityvi žinia, nes leistų tikėtis kompensacinio gimstamumo efekto artimiausioje ateityje.

Būsto įperkamo mažėjimas

Jei santuoka yra vaikų susilaukimo prielaida, tai būstas yra santuokos prielaida. Premija už nuosavo būsto barjero įveikimą yra santuoka – tai jau nusistovėjusi gyvenimo kelio kultūrinė logika. Lietuvos banko duomenimis, 2021 m. būsto kainos augimo tempas buvo sparčiausias nuo 2007 m., o būsto įperkamo indeksas stagnuoja pastaruosius kelerius metus. Tai skaudžiausiai atsiliepia jauniems žmonėms. Jiems tenka vis ilgiau užtrukti, trypčiodami prie būsto įveikimo barjero, o tai atitinkamai paveikia ir jų sprendimus, susijusius su šeimos kūrimu. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje dominuojantį vaidmenį būsto rinkoje turi privatus sektorius, tikė-

tis pozityvaus proveržio čia būtų sunku.

Pirmųjų vaikų dalies mažėjimas gali būti blogas ženklas

2021 m. rekordiška žema buvo pagimdyta pirmųjų vaikų. Jų gimė tik 43 proc., kai praėjusius du dešimtmečius pirmagimių dalis svyravo apie 47–48 proc. 2021-ieji pratęsė nuo 2018 m. pasirodžiusią pirmųjų vaikų dalies mažėjimo tendenciją ir tai jau rodo ne pandemiją, o antrųjų vaikų susilaukta panašiai kaip ir praėjusių penkerių metų periodu, o trečiųjų dalis šiek tiek augo. Bendrai, dėl antrųjų vaikų ilgalaikę tendenciją yra neprasta: lyginant nuo 2000 m., jų dalis visų gimusiųjų kontekste nuosekliai augo.

Vis tik pirmųjų vaikų dalies mažėjimas gali būti blogas ženklas. Jis rodo, kad dalis moterų neįžengia į motinystę: arba ją nukelia vis tolesniam amžiui, arba ir visai jos atsako. Nuo 2011 m. ir 2021 m. augo negimdžiusių moterų dalis 30–34 m. ir 35–39 m. am-

žiaus grupėse, kaip rodo paskutiniųjų dviejų visuotinių gyventojų surašymų duomenys.

Žinoma, galima viltis, kad jos dar susilauks vaikų, tačiau mažiau, nei vyresnė karta. Juolab kad tarp surašymų išaugo negimdžiusių moterų dalis 40–44 m. ir 45–49 m. amžiaus grupėse. Taigi, jei demografai jau daug metų kalbėjo, kad Lietuvos gimstamumo bėda yra antro ir paskesnių vaikų susilaukimas, regis, įžengėme į etapą, kai demografinė problema tampa ir pirmojo vaiko susilaukimas. Ir tai jau būtų ne trumpalaikis, bet fundamentalus veiksnys, kuris ilgam paveiks gimstamumo ateitį.

Atideda norą susilaukti vaikų

Optimistiškai galime tikėtis, kad 2020 ir 2021 m. gimstamumo kreivės smukimas tėra trumpalaikis. Tai – atsakas į pandemijos sukeltus neapibrėžtumus ir ekonomines problemas. 2021 m. vasarą mano ir kolegų atliktas reprezentatyvus 30–34 m. gyventojų tyrimas rodė, kad ketvirtadalis jaunų žmonių, ketinusių susilaukti vaikų, šiuos ketinimus atidėjo ateičiai. Daug dažniau vaikų susilaukimą ateičiai pastūmė tie, kurie yra labiau ekonomiškai pažeidžiami: žemesnio išsilavinimo, deklaruojantys finansines problemas.

Nors su ekonomiais neapibrėžtumais susidūrė ne tik Lietuva, tikėtina, kad socialinės politikos saugikliai kitose šalyse suveikė efektyviau. Taigi, akivaizdu, kad įžengėme į naują demografinį gimstamumo etapą, kuris nenuteikia viltingai. Nors dalis esamos padėties priežasčių yra susijusios su pandemija, esama ir kitų, fundamentalesnių demografinių ir socialinių veiksnių. Jų poveikio minimizavimui būtini ir išsamesni tyrimai, ir jų rezultatai grįsti viešosios politikos sprendimai. *Autorė yra Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedros profesorė, VDU Demografinių tyrimų centro vyresnioji mokslo darbuotoja*

Darnaus vystymosi tikslai: kaip atverti duris tvariam bendradarbiavimui

Dr. Audronė Urmanavičienė

Darnaus vystymasis – puiki galimybė žmonijai siekti pažangos trijose labai didelę įtaką mūsų gyvenimui turinčiose srityse – aplinkosaugoje, ekonomikoje ir socialinėje sferoje. Tai atveria galimybę siekti ekonominio klestėjimo, socialinio teisingumo ir sveikos aplinkos. Dar 2015 m. rugsėjo 25–27 d. Niujorke (JAV) vykusiame aukšto lygio susitikime valstybių vadovai priėmė dokumentą „Keiskime mūsų

pasaulį: darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų“. Dokumente pristatoma 17 darnaus vystymosi tikslų (toliau – DVT) ir 169 uždaviniai, kurie apima daugelį politikos sričių ir kuriuos Lietuva kartu su 192 valstybėmis įsipareigojo įgyvendinti iki 2030-ųjų.

COVID-19 pandemija, karas Ukrainoje ir kiti veiksniai apsunkino valstybių pastangas įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus iki 2030 m., tačiau išryškino jų svarbą. Prognozuojama, kad darnaus vystymosi tikslai bus pasiekti tik po 50 metų, t. y. 2082-aisiais. Kaip numato partnerystę pristatantis 17-asis DVT, į tikslų įgyvendinimą turėtų būti įtrauktos visos suinteresuotos šalys: valdžia, verslas, mokslo institucijos, pilietinė visuomenė ir vietos bendruomenės. Valdžios institucijos ima suprasti, kad, siekiant tvarių pokyčių, partnerystė yra itin svarbi inovatyviems socialinio sektoriaus sprendimams. Vyriausybės, siekdamos tvaraus vystymosi tikslų, turėtų paspartinti suinteresuotų šalių bendradarbiavimą.

2016–2020 m. Lietuva išskyrė penkis prioritetines DVT įgyvendinimo sritis, tai: 1) skurdo, socialinės atskirties ir pajamų nelygybės mažinimas, užimtumo skatinimas

Darnaus vystymosi tikslai

(pirmasis, aštuntasis ir dešimtas DVT); 2) visuomenės sveikatos stiprinimas, sveikatos priežiūros kokybės ir paslaugų prieinamumo didinimas (trečiasis DVT); 3) inovatyvios ekonomikos ir išmaniosios energetikos plėtra (septintasis, aštuntasis, devintasis ir dvyliktasis DVT); 4) kokybiškas išsilavinimas (ketvirtasis DVT); 5) bendradarbiavimo plėtotė (septynioliktasis DVT). 2021–2030 m. išskirti penki daug dėmesio reikalau-

jantys sisteminiai iššūkiai: menkas ekonomikos produktyvumas; socialinė atskirtis ir nelygė; švietimo kokybė ir ugdymo netolygumai; regioniniai skirtumai; klimato kaita ir aplinkos būklė.

2021 m. DVT indekso duomenimis, Lietuva yra pasiekusi penkioliką tikslų DVT „Miškai, žemė, biologinė įvairovė“. Tačiau

■ Nukelta į 6 p.

Darnaus vystymosi tikslai: kaip atverti duris tvariam bendradarbiavimui

■ Atkelta iš 5 p.

prastėja tryliktojo DVT „Kova su klimato kaita“ rodikliai, nėra pažangos, įgyvendinant antrąjį DVT „Kova su badu“, dešimtąjį DVT „Nelygybės mažinimas“, keturiolikąjį DVT „Vandenynų ir jūrų išteklių“ ir septyniolikąjį DVT „Partnerystė, įgyvendinant tikslus“. Valstybės kontrolė 2021 m. paskelbtoje vertinimo ataskaitoje „Lietuvos pasirengimas įgyvendinti darnaus vystymosi tikslus“ nurodė, kad, siekiant DVT įgyvendinimo pažangos, turėtų būti suformuota ir tinkamai veikianti įgyvendinimo politikos sistema, paskirstant atsakomybę ir išteklius, kuo plačiau supažindinant visuomenę su šiais tikslais, skatinant viešąjį dialogą su suinteresuotosiomis šalimis, įtraukiant DVT ir jų uždavinius į strateginio planavimo dokumentus. Valdžios institucijos turėtų siekti, kad visuomenė kuo daugiau sužinotų apie DVT, ir skatintų suinteresuotų šalių bendradarbiavimą. Tai turi vykti per visą darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo laikotarpį. Turi būti organizuojami seminarai valdžios institucijų ir kitų suinteresuotųjų šalių darbuotojams, rengiamos visuomenės informavimo kampanijos, konsultuojamasi su suinteresuotosiomis šalimis.

2018 m. paskelbtoje DVT įgyvendinimo ataskaitoje nurodyta, kad, siekiant supažindinti Lietuvos visuomenę su DVT, buvo organizuojamos interaktyvios veiklos ir diskusijos. Įvairiuose Lietuvos regionuose buvo pasitelkti partneriai iš nevyriausybinių organizacijų, švietimo, akademinio ir privataus sektoriaus. Ataskaitoje pažymima, kad didžiąją dalį DVT projektų vykdė nevyriausybinių organizacijų, dalyvaudamos ne tik nacionaliniuose, bet ir Europos Sąjungos (ES) remiamuose projektuose.

Tačiau nei 2018 m. DVT įgyvendinimo, nei Valstybės kontrolės ataskaitoje net neužsiminta apie socialinį verslą ir jo vaidmenį, įgyvendinant DVT. O juk socialinis verslas kaip tik ir veikia tokiose srityse, kaip švietimas, aplinkosauga, skurdo, atskirties ir nelygybės mažinimas ir t. t. Socialinis verslas jau kuris laikas pirmenybę teikia socialinei ir aplinkosauginei vertei kurti. Socialinio verslo kuriamos prekės ar paslaugos skirtos visuomenės ar tam tikrų tikslinių grupių socialiniams poreikiams tenkinti ir socialinėms problemoms spręsti, pavyzdžiui, teikti sveikatos, socialines paslaugas ir t. t. Šie verslai dažnai įdarbina socialiai jautrioms visuomenės grupėms priklausančius asmenis ir

Bendradarbiavimas. Asoc. nuotr.

skiria daug dėmesio jų problemoms spręsti.

Socialiniai verslai, pasitelkdami vietinius išteklius, rinkdamiesi gamybai reikalingas žaliavas, siekia naudoti tvarias, aplinkai nekenksmingas medžiagas. Socialiniai verslai yra linkę bendradarbiauti su vietos bendruomenėmis ir naudotis jų turimais išteklių. Taigi socialinis verslas išsiskiria aiškiais socialiniais tikslais ir socialine nauda. 2021 m. paskelbtame dokumente „Europos Sąjungos socialinės ekonomikos veiksmų planas“ ES lygiu pripažįstama socialinio verslo svarba, siekiant DVT.

Įvairių šalių mokslininkai (Littlewood, Holt, 2018; Lubberink, 2019; Diaz-Sarachaga, Ariza-Montes, 2022) pabrėžia, kad socialinis verslas vaidina vis svarbesnį vaidmenį, siekiant DVT, nes inovatyvia veikla jis sprendžia sudėtingas visuomenės prob-

lemas, kurių kiti nemato arba nepajėgia išspręsti. Lietuvos mokslininkai (Pučėtaitė, Novelskaitė, Pušinaite-Gelgotė, Rusteikienė, Butkevičienė, 2019) pastebi, kad socialinis verslas Lietuvoje prisideda prie daugelio DVT įgyvendinimo. Lietuvos visuomenė vis daugiau sužino apie socialinį verslą, daugėja įvairių programų ir iniciatyvų, skatinančių socialinį verslą, tačiau trūksta duomenų apie socialinio verslo kuriamą vertę. Trūksta dialogo su sprendimų priėmėjais.

Lietuvos valdžios atstovai turėtų ne tik žvelgti į tradicinį verslą ir nevyriausybinių sektorių, bet ir suprasti įvairių socialinio verslo organizacijų galimybes prisidėti prie DVT įgyvendinimo, stiprinti dialogą ir paramą socialiniam verslui. Tik bendradarbiavimas gali padėti sėkmingai įgyvendinti DVT, nepalikdamas nė vieno nuošalėje. *Straipsnis parengtas, vykdant projektą „Socialinio verslo socialinė vertė, atliepiančią darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo iššūkius“ (Projektas Nr. 09.3.3-LMT-K-712-23-0027). Projektas finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis pagal 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos priemonės Nr. 09.3.3-LMT-K-712 veiklą „Stazuočių po doktorantūros studijų skatinimas“.* ■

Kaip žmonių elgesį veikia klaidingas statistikos ir grafikų interpretavimas

Vilniaus universiteto mokslininkės tyrimai

Gerda Ana Melnik-Leroy

Dažnai, priimdami vienus ar kitus sprendimus, žmonės sako, kad tai įvyko „natūraliai“, tačiau iš tikrųjų tuo metu mūsų smegenyse vyksta sudėtingi procesai. Žmogaus smegenys veikia tarsi kompiuterio procesorius, kuris gauna informaciją, ją apdoroja, kaupia, keičia ir perduoda, tačiau kartais... užstringa. Prestižinės Paryžiaus aukštosios normalinės mokyklos mokslininkė, Vilniaus universiteto (VU) Matematikos ir informatikos fakulteto Duomenų mokslo ir technologijų instituto mokslo darbuotoja dr. Gerda Ana Melnik-Leroy įsitikinusi, kad, norint atlikti rimtus ir išsamius mokslinius tyrimus, problemą arba tiriamą objektą reikia išanalizuoti įvairių mokslų požiūriais.

2020 m. COVID-19 informaciniai grafikai, iliustracijos buvo masiškai naudojami visame pasaulyje, kai duomenų mokslininkai ir žurnalistai perėjo prie informacijos apie pandemiją stebėjimo ir jos pateikimo – nuo infekcijų ir mirčių skaičiaus iki skiepijimo duomenų ir jų kintamųjų. Politikai taip pat rėmėsi COVID-19 duomenimis ir diagramomis, kad galėtų priimti svarbius sprendimus. Dr. G. A. Melnik-Leroy atkreipia dėmesį, kad plačiai visuomenei būdingos didelės statistikos supratimo ir grafikų interpretavimo spragos, o tai stiprina polinkį į kognityvinius nuokrypius. Iš čia kyla ir nemažai grėsmių.

Siekdama geriau suprasti, kaip žmogaus smegenys suvokia ir apdoroja gaunamą informaciją, iš kur kyla apdorojimo klaidos ar itin tikslus apdorojimas ir kokią įtaką tai gali turėti elgesiui, VU mokslininkė šiuo metu atlieka tyrimą „Informacijos apdorojimo kognityviniai mechanizmai: skaitinė ir kalbinė informacija“, už kurį jau gavo Lietuvos mokslų akademijos (LMA) stipendiją.

„Pavojų iš tikrųjų yra labai daug. Vienas iš jų – žmonės per daug pasitiki savo sprendimais ir žiniomis. Buvo atlikta tyrimų,

kurie rodo, kad žmonės yra linkę pervertinti savo gebėjimus. Dėl to, kad mums rodoma nemažai duomenų, jie aiškinami, po kelių mėnesių galime pasijusti esą „ekspertais“. Tačiau jau tai yra problema, nes greičiausiai vis tiek mažai apie patį nagrinėjamą reiškinį išmanome, nes dirbant su tokiais naujais virusais, kaip COVID-19, net patiems specialistams dar daug kas lieka nežinoma“, – pirmąjį pavojų išskiria mokslininkė.

Kitas didelis pavojus, anot jos, kad tiek skaitiniais, tiek grafikiniais duomenimis galima labai lengvai manipuliuoti. Marketinge tai naudojama labai seniai, kartais net nežinant, kokie mechanizmai slypi už to, bet žinant, kad tai veikia: „Pavyzdžiui, parodymas grafiko ant vienokios arba kitokios skalės gali piešti tam tikrą vaizdą. Pasirinkus tam tikrą apipavidalinimą, mūsų smegenys automatiškai suveikia ir pagauna informaciją, mums net nesuvokiant. Pamatę kokį nors grafiką, retai pagalvojame, kad reikėjo jį iliustruoti taip, o ne šitaip. Mūsų smegenys neturi laiko užsiimti tokiais dalykais. Mes pamatome ir pasidarome išvadą.“

Kodėl egzistuoja kognityviniai nuokrypiai?

Viena iš hipotezių, kodėl egzistuoja kognityviniai nuokrypiai, kad tai yra ne šiaip gamtos klaida, bet specialus mechanizmas, palengvinantis mūsų kasdienybę. Žmogus turi priimti daugybę sprendimų sekundžių tikslumu kiekvieną kartą atliktume šimtu procentų, tai užimtų labai daug laiko. Daugybėje situacijų efektyviausias būdas – priimti sprendimus per daug negalvojant, kitaip užstrigtume ir neatliktume kasdinių darbų.

„Prielaida ta, kad mūsų kognityviniai mechanizmai padaryti taip, jog apytiksliai apskaičiuotų dalykus, ir daugelyje gyvenimiškų situacijų to visiškai užtenka. Vis dėlto yra retų atvejų, kai tai nesuveikia. Kai turime tuos atvejus su duomenimis, statistika, to tikslumo

Gerda Ana Melnik-Leroy. E. Kurausko nuotr.

reikėtų, bet mūsų mechanizmai taip neveikia, jeigu nededame konkrečių racionalių pastangų“, – sako dr. G. A. Melnik-Leroy.

Įdomu tai, kad šie nukrypimai yra neutralūs, tai yra tarpkultūriniai, neskirstomi pagal lytį, amžių, netgi išsilavinimą jiems turi mažai įtakos. Pasak VU mokslininkės, nuokrypių padariniai itin išryškėjo, kai žmonės buvo tiesiog užpildyti duomenimis apie COVID-19, klimato kaitą, karą. „Pasidarėme duomenų valdoma visuomenė (angl. *data-driven society*), tarsi visi tapome duomenų mokslininkai. Tokiame kontekste šie nuokrypiai labai išryškėjo“, – teigia ji.

Jau ne vienerius metus mokslininkai bando išsiaiškinti, ar esama žmonių elgesio ir sprendimo priėmimo dėsnų. Trumpai tariant, kuriuo momentu žmogaus smegenys, palyginti su kompiuteriu, atliekant konkrečią ir visada tą pačią užduotį, tarsi užlūžta, užstringa. „Pavyzdžiui, žmonės geriau rinksis operaciją klinikoje, kurios pasisekimo tikimybė yra 95 proc., nei tokią, kurioje – 5 proc. mirtingumas. Nors iš tiesų tai yra lygiai tas pats“, – pavyzdį pateikia dr. G. A. Melnik-Leroy.

Ar išvis įmanomas objektyvumas?

Didžioji dalis duomenų vizualizavimo, kuris mus užplūsta šiandien, kartais yra tik puošmena, o blogiausiu atveju – blaškymas ar net dezinformacija. Tačiau yra atvejų, kurie išryškina problemos mastą ir atkreipia

visuomenės dėmesį. Vienas iš pavyzdžių yra Simono Scarro, „Thomson Reuters“ vyresniojo dizainerio, grafikas. Diagramoje pavaizduotas kiekvieno mėnesio mirčių skaičius Irake nuo 2003 iki 2011 m. Tai apversta stulpelinė diagrama: kuo didesnis mirčių skaičius tą mėnesį, tuo labiau stulpeliai tįsta žemyn. S. Scarras pasirinko raudoną spalvą, o tai reiškia, kad visas grafikas atrodo kaip kraujas, tekantis per puslapį. Diagrama buvo pavadinta „Kruvina Irako auka“.

Tačiau kitas duomenų vizualizacijos ekspertas Andy Cotgreave'as, pamatęs šią diagramą, padarė nedidelį eksperimentą. Pirma, jis perspalvino grafiką – tuos pačius stulpelius pateikė šalta mėlyna spalva. Tuomet grafiką apvertė aukštyn kojomis. Galiausiai pakeitė jo pavadinimą į „Irakas: mirčių skaičius mažėja“. Emocinio poveikio pasikeitimas, žiūrint į grafikus, buvo drastiškas.

Kuris grafikas geresnis? Tai priklauso nuo siunčiamos žinutės. Tačiau kyla ir kitas klausimas: ar įmanomas objektyvumas, pateikiant grafinę informaciją plačiai visuomenei? „Žinant, kaip veikia žmogaus informacijos suvokimas, ir esant geranoriškumui, kaip panaudoti tas žinias, būtų galima sukurti kažką, kas artėja prie optimalaus varianto“, – visiškai objektyvumo galimybes neatmeta dr. G. A. Melnik-Leroy.

„Šiuo metu atliktami tyrimai, pateikiame skirtingus grafikus ir žiūrime, kaip žmonės į juos reaguoja. Siekiame suprasti, kokiais atvejais vieno tipo grafikai yra naudingesni nei kito tipo. Yra du dalykai. Vienas – natūralus suvokimas. Pavyzdžiui, raudoną suvokiame kaip šiltą spalvą, o mėlyną – kaip šaltą ir pan. Jeigu, pavyzdžiui, parodytume žemas temperatūras raudonai, o aukštas – mėlynai, suvokimas tarsi užstrigtų.

Dalis refleksų yra įgimti, o dalis – kultūriniai. Kai kalbame apie statistiką ir duomenis, ■ Nukelta | 7 p.

Kaip žmonių elgesį veikia klaidingas statistikos ir grafikų interpretavimas Vilniaus universiteto mokslininkės tyrimai

■ Atkelta iš 6 p.

kalbame apie žinias: matematikos, statistikos ir pan. Tų žinių dažniausiai labai trūksta. Taigi, jeigu turime stiprų kognityvinį mechanizmą, matematinės žinios padės susidoroti su tais nuokrypiais, tačiau jeigu jų nėra, viršų paima mūsų natūralūs suvokimai, kurie tam tikrose situacijose gali iškraipyti informaciją. Vėliau viskas vyksta grandinine reakcija pagal tai, kaip mes priimame informaciją, kaip tai veikia mūsų elgesį.

Tyrimai rodo, kad elgesį tai veikia labai smarkiai. Tarkime, jeigu tokią pačią informaciją pamatei keletą kartų ir ją interpretavai klaidingai, tai tik sustiprins polinkį į atitinkamą elgesį, kuris galbūt nebūtinai yra

racionalus“, – pasakoja mokslininkė.

Moterų iššūkiai moksle egzistuoja

Į Lietuvą dr. G. A. Melnik-Leroy sugrįžo, siekdama savo kognityvinių mokslų žinomis praturtinti matematinius algoritmus, programas, modelius, net dirbtinio intelekto sistemas. Be noro skatinti tarpdalykinę socialinių ir tikslųjų mokslų sąveiką, mokslininkė pastebi ir daugiau tarpkultūrinių skirtumų tarp Lietuvos ir Prancūzijos.

Vienas iš pagrindinių iššūkių – karjeros ir motinystės derinimas: „Kai grįžau į Lietuvą, mane pozityviai nustebino, kad buvo džiaugiamasi, jog moteris susilaukė vaikų.

Prancūzijoje dirbau aukšto lygio laboratorijoje, bet apie tai šnekėti buvo tabu. Viena doktorantė pastoj, tai mačiau, kaip į ją žiūri, tarsi į raupsuotąją. Kalbėti, kad nori vaikų, buvo tarsi mokslo išdavimas.

Galbūt tai – kultūrinis dalykas, bet Lietuvoje bent jau asmeniškai tokių dalykų neteko matyti ar girdėti. Aš visada iš savo vadovo jaučiau palaikymą ir žinojau, kad nebus jokia tragedija, kai pranešiu, kad laukiuosi. Kaip būtų nutikę, pavyzdžiui, Prancūzijoje. Šis aspektas psichologiškai labai svarbus“, – prisimena mokslininkė.

Vis dėlto mokslininkė sako, kad Lietuvoje taip pat dar yra kur tobulėti. Visuomenėje vis dar jaučiamas spaudimas moterims

pasirinkti – arba auginti vaikus, arba darai karjerą. Tačiau moterys labiau nei vyrai yra linkusios pačios tokius dalykus įsikalbėti. Tai tik parodo, kad visuomenėje problema vis dar egzistuoja. „Buvo atliktas tyrimas, susijęs su matematikos žiniomis. Merginų ir vaikinų grupėms buvo duodamos identiškos matematikos egzamino užduotys. Vienu atveju grupėms nieko nesakoma, o antru atveju užsimenama, kad egzaminas – sudėtingas ir kai kuriems bus sunku jį įveikti. Tyrimas parodė, kad užuomina vaikinams nepadarė jokios įtakos, tačiau merginų grupių skirtumai buvo įspūdingi. Manau, kad tai egzistuoja visose srityse“, – sako mokslininkė. ■

DARBO PSICHOLOGIJA

Kad neįprastume dirbti nuolat Pokalbis su psichologe doc. Jurgita Lazauskaitė-Zabielske

„Man labai patinka ta mokslo idėja, kad žmogus, siekdamas efektyvumo, turi ne tik dirbti, bet ir gyventi. Todėl pirmas klausimas, kurį reikėtų sau užduoti, jei nebežinote, ar pavyksta išlaikyti darbo ir laisvalaikio balansą, ar aš po darbo turiu laiko: šeimai, pomėgiams ir poilsiui. Antras klausimas, ar turėdamas laiko, dar turiu jėgų laisvalaikio veiklai. Ir trečias, kaip aš jaučiuosi laisvu nuo darbo metu, ar galiu atsiriboti nuo visų su darbu susijusių reikalų, ar mažes nekankina nerimas ir blogos mintys dėl nebaigtų darbų. Ir jei mes bent kelis kartus per savaitę į šiuos klausimus sau atsakome teigiamai, tai ženklas, kad šis balansas yra sutrikęs“, – įsitikinusi Vilniaus universiteto (VU) Filosofijos fakulteto psichologė doc. Jurgita Lazauskaitė-Zabielskė. Pasak jos, tai yra iliuzija, kad, visą save atiduodami darbui, mes būsimė produktyvūs. Jeigu neturėsime kokybiško poilsio, negalėsime ir gerai dirbti. Tik laiko klausimas, kada nuolat dirbant emociniai, fiziniai ir psichologiniai žmogaus ištekliai išseks.

Nuo ko priklauso polinkis persidirbti?

Kodėl žmonės dažnai pakliūva į nesibai giančių darbų spąstus, mokslininkės teigimu, tai priklauso nuo socioekonominių veiksnių (noro ir poreikio daugiau uždirbti), nuo organizacijos kultūros ir nuo paties darbuotojo asmeninių savybių. Gebėjimas derinti darbą ir gyvenimą, žinoma, pirmiausia priklauso nuo paties žmogaus, kiek jis mato galimybių darbe, ir kiek – asmeniniame gyvenime. Kas jam yra svarbesnis prioritetas – karjera ar asmeninis gyvenimas, šeima?

„Kiekvienas mes skiriamės ir tuo, kokias ribas apie tam tikras savo gyvenimo sritis brėžiame. Vieni labai aiškiai nubrėžia ribą ties savo asmeniniu gyvenimu ir neleidžia darbo reikalams skverbtis į jį. Kiti brėžia griežtą ribą ties darbu ir darbo metu užsiima tik darbine veikla. Dar kiti ir dirba, ir gyvena vienu metu. Tai gali priklausyti ir nuo darbo specifikos, tačiau labai dažnai darbo ir gyvenimo ribų valdymo būdas yra asmeninis pasirinkimas“, – sako psichologė.

Į persidirbimą gali pastūmėti žmogaus perfekcionizmas, kai sau keliami itin aukšti

VU doc. Jurgita Lazauskaitė-Zabielskė.
VU nuotr.

tiksli ir kiekviena nesėkmė išgyvenama ypač skaudžiai arba darbe yra per didelis krūvis. Kartais darbuotojai nejučia pradeda dirbti viršvalandžius, nes tai gali būti įprasta organizacijos darbo kultūra. Pandemijos metu ši tendencija išryškėjo dar labiau. Darbdaviai norėjo, kad jų darbuotojai būtų nuolat pasiekiami ir prieinami net ir laisvu nuo darbo metu. Net ir prieš pandemiją bei jos metu Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondo tyrimai rodė, kad dirbantys nuotoliniu būdu dirba ilgiau“, – primena psichologė.

Įtvirtinti darbuotojo teisę „atsijungti“

Kaip pasakoja mokslininkė, jei prieš pandemiją daliai žmonių buvo sunku, uždarius įstaigos duris, pamiršti apie darbą, tai karantino metu dabas fiziškai atėjo į mūsų namus. Išlaikyti ribą tarp darbo ir asmeninio gyvenimo tapo dar sunkiau. Karantino metu griežtos ribos tarp darbo ir gyvenimo išsitrynė, nes vienoje erdvėje žmonės turėjo ir dirbti, ir gyventi. Tai pareikalavo gerokai daugiau energijos ir išteklių.

Pandemijos metu VU psichologai atliko tyrimą, kurio metu kiekvieną dieną visą savaitę stebėjo 60 žmonių, dirbančių nuotoliniu būdu. „Tyrimo rezultatai parodė, kad kuo dažniau dienos metu teko persijungti nuo asmeninių prie darbo reikalų, tuo didesnis išsekimas buvo juntamas dienos pabaigoje. Šis efektas buvo ypač ryškus tiems darbuotojams, kurie turėjo poreikį atskirti darbą ir asmeninį gyvenimą. Tie darbuotojai, kurie per darbo savaitę kasdien susidurdavo su netikėtai trukdžiais tiek darbe, tiek asmeniniame gyvenime, dėl kurių turėjo keisti

savo dienos planus, buvo labiau pavargę ir prastesnės nuotaikos ne tik darbo dienomis, bet ir ateinančių savaitgalį. Nepavykusio darbo ir gyvenimo balanso neigiamą poveikį galime pastebėti vos per vieną savaitę“, – tyrimo rezultatus komentuoja VU psichologė.

Karantinas į darbo pasaulį atnešė dar vieną dalyką, neigiamai veikiančią darbuotojų darbo ir asmeninio gyvenimo pusiausvyrą – „visada būti prisijungusiam“ kultūrą. „Spinter tyrimų“ duomenimis, Lietuvoje pirmojo karantino metu 40 proc. darbuotojų dirbo nuotoliniu būdu. Tačiau daugiau kaip pusė jų nepaisė darbo valandų, darbdavys juos trukdė per pietus ir po darbo valandų. Kai kurių profesijų darbas karantino metu tapo nenormuotas, pavyzdžiui, medikų, mokytojų. Kad žmonės nebūtų verčiami dirbti nuolat, darbo politikos formuotojai šiuo metu intensyviai diskutuoja. VU psichologai pradėjo tyrimus apie darbuotojo teisę atsijungti nuo interneto po darbo valandų ir dėl to nepatirti neigiamų pasekmių. Kai kuriose šalyse ši teisė jau reglamentuota įstatymais, kuriais darbdaviui draudžiama po darbo valandų kreiptis į darbuotoją darbo klausimais. Tačiau organizacijos gali šį klausimą spręsti ir be teisinių priemonių. Jau yra įmonių, kuriose efektyviai veikia vadovų ir darbuotojų susitarimai netrukdyti vieni kitų nei el. laiškais, nei telefonu, nei kitomis komunikacijos priemonėmis darbo reikalais po darbo valandų, per pietų pertrauką, juo labiau atostogų metu, kad žmogus turėtų laisvo laivo savo ištekliams atstatyti. VU tyrėjų atlikti Lietuvos darbuotojų tyrimai rodo, kad organizacijose, kurioms būdingas poilsio klimatas, t. y. kuriose darbuotojai gali pamiršti apie darbą po darbo valandų, neleisti darbo reikalams skverbtis į asmeninį gyvenimą ir psichologiškai atsiriboti nuo darbo jam pasibaigus, vyrauja didesnė motyvacija, mažesnis nuovargis ir didesnis pasitenkinimas pačia organizacija.

Grįžti į fizines darbo vietas nenori

Nepaisant karantino ir nuotolinio darbo sukkelto nuovargio, gyvenimo ir darbo išsibalsavimo, darbuotojai nebenori grįžti į fizines darbo vietas, nes prisitaikė prie pakitusių

darbo sąlygų, įsirengė patogias darbo vietas namuose. Iš VU psichologų apklaustų beveik 5 000 Lietuvos darbuotojų, tik 3 proc. sakė, kad nori grįžti į fizinę darbo vietą organizacijoje. Didžioji dauguma – 82 proc., nurodė, kad nori dirbti hibridiniu būdu. Jie išskyrė tris tokio sprendimo pagrindines priežastis, kurios yra tokios pat visoje Europoje.

Pirmiausia nenorima grįžti į įstaigas dėl finansinių ir laiko išteklių taupymo (vykimas į ir iš darbo, avalynė, apranga, maitinimasis ir pan.). Taip pat respondentai teigia, kad, dirbant nuotoliniu būdu, jiems geriau sekasi pasiekti darbo ir gyvenimo balansą, nors tyrimai rodo priešingai. Trečia priežastis – žmonės sako, kad jiems darbas iš namų dažnai yra produktyvesnis, nors kartu pripažįsta, kad yra užduočių, kurias geriau atliktų biure.

„Daugelis respondentų pasisako norintys dirbti hibridiniu būdu. Aš manau, kad tai yra ateities darbo būdas. Europos Komisijos skaičiavimais, 37 proc. darbų Europoje gali būti dirbama nuotoliu. Daugės ir lanksčių darbo formų, siekiant kompensuoti didėjančią darbo jėgos trūkumą“, – įsitikinusi VU mokslininkė. Ji priduria, kad „šimtprocentis nuotolis“ taip pat nerekomenduojamas, nes, dirbant iš namų ilgiau nei 2-3 dienas per savaitę, ima ryškėti visos neigiamos nuotolinio darbo pasekmės: didėja darbuotojų emocinis išsekimas, prarandamas ryšys su organizacija ir kolegomis, mažėja motyvacija. Darosi sunkiau palaikyti grįžtamąjį ryšį. Prieš pasirinkdamas darbo formą, darbuotojas turėtų įvertinti ne tik savo norus, bet ir galimybes

Darbą renkami pagal gyvenimo būdą

Jei prieš dešimtmetį Lietuvoje būti „darboholiku“ buvo madinga, dabar galimybė suderinti darbą ir laisvalaikį tampa labai svarbia vertybe beveik pusei lietuvių, kurie sako, kad, jei netektų tokios galimybės darbe, galvotų apie darbo keitimą.

„Iš tiesų darbas nebėra laikomas neišvengiamu blogiu, o asmeninis gyvenimas – siekiamu gėriu. Darbą pradėdame suvokti kaip dalyką, praturtinantį gyvenimą įvairiais

■ Nukelta į 8 p.

MOKSLAS – SVEIKATOS APSAUGAI

Dirbtinės plaučių ventilacijos aparatas

Lietuvos aukštųjų technologijų įmonių grupės „Teltonika“ bendrovė „Teltonika Telemedic“ užbaigė dar vieną svarbų etapą, kurdama dirbtinės plaučių ventilacijos aparatą. Naujausią prototipo versiją jau išbandė Vilniaus ir Kauno klinikų gydytojai, o sėkmingai užbaigus tarpinius bandymus jau yra pateikta paraiška plaučių ventilatoriaus telemedicinos sistemos patentui gauti.

Šį projektą „Teltonika“ pradėjo 2020-aisiais, kai pasaulį sukaustė COVID-19 pandemija ir ligoninėse ėmė masiškai trūkti plaučių ventiliavimo aparatų. Įmonės specialistai pirmąjį plaučių ventilatoriaus prototipą sukūrė vos per mėnesį ir įgyvendino pirminį projekto tikslą – pagamino 100 tokių prietaisų, skirtų šalims, kur tokios įrangos labiausiai reikėjo. Vis dėlto, norėdama pradėti serijinę šių įrenginių gamybą, „Teltonika Telemedic“ turėjo pasirūpinti sertifikavimu, kad gaminys atitiktų visus medicinos priemonėms taikomus reikalavimus.

Bendrovės „Teltonika Telemedic“ produktų vadovas Tomas Zamaras pabrėžia, kad dirbtinės plaučių ventilacijos aparatas yra visapusiškai ypatingas įrenginys – pradedant nuo sudėtingų mechaninių dalių ir elektronikos komponentų projektavimo iki fizikinių ir oro dinamikos dėsnų suvaldymo. Atsižvelgiant į projekto kompleksiskumą, į jį įsitraukusi didelė, apie 30 žmonių komanda. „Mūsų galutinis tikslas – sukurti įrenginį, kuris gelbsti gyvybes, todėl aparatas turi atitikti visus reikiamus standartus. Keldami aukščiausius tikslus, per pastaruosius metus atlikome išties neįtikėtiną darbą. Neskaičiuodami darbo valandų, tęsėme pirmojo prototipo darbus, kad įgyvendintume antrajai prototipo versijai užsibrėžtus tikslus. Dabar didžiuodami galime sakyti, kad jau turime sukurtą dirbtinės plaučių ventilacijos aparato prototipą su inovatyviomis telemedicinos ir pacientų pozicionavimo sistemomis“, – teigia „Teltonika Telemedic“ direktorius Martynas Osauskas.

Titaniškos „Teltonikos“ inžinierių pastangos buvo įprasmintos birželio mėnesį

Dirbtinės plaučių ventilacijos aparato veikimo tyrimas. Priekyje „Teltonika Telemedic“ produktų vadovas Tomas Zamaras (kairėje) ir „Teltonikos“ įmonių grupės prezidentas Arvydas Paukštys

aparato prototipą išbandžius Lietuvos sveikatos mokslų universiteto ligoninės Kauno klinikose ir Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikose. Šiose medicinos įstaigose dirbantys gydytojai atliko mūsų sukurtų įrenginių panaudojimo tyrimus. „Medikai įvertino „Teltonikos“ kuriamo įrenginio patogumą naudotojo atžvilgiu. Nors klinikiniais aspektais įrenginys dar nebuvo vertinamas, gydytojai pateikė vertingų pasiūlymų, kaip šį prietaisą būtų galima patobulinti. Galime pasidžiaugti, kad iš medikų sulaukėme puikių atsiliepimų, jog kuriame būtent tai, ko reikia gydymo įstaigoms. Vis dėlto, norėdami pradėti plaučių ventilatoriaus gamybą, dar turėsime atlikti daug darbų, kuriuos užbaigs pilnai veikiančios sistemos tyrimai su pacientais. Preliminariais mūsų specialistų vertinimais, gamybai paruoštą aparatą tikimasi turėti iki 2024 m., kadangi vien tik produkto sertifikavimas užtrunka iki 12 mėnesių“, – sako T. Zamaras.

Pagal naujiems gaminiams taikomą tarptautinę technologinę parengties lygio skalę, „Teltonikos“ kuriamas dirbtinės plaučių ventilacijos aparato prototipas jau pasiekė šeštąjį lygį iš devynių. – sukurtas įrenginys su visais reikiamais elektronikos ir pneumatikos komponentais, galintis veikti kol kas dviem režimais iš planuojamų trylikos ir

valdomas aukštos raiškos jutikliniame ekrane. Sėkmingai užbaigtą etapą patvirtino ir šį projektą iš dalies finansuojančios Inovacijų agentūros (buvusios Lietuvos verslo plėtros asociacijos, LVPA) specialistų patikra, atlikta liepos mėnesį.

Skaičiuojama, kad į dirbtinės plaučių ventilacijos aparato projektą jau dabar investuota daugiau nei 1,5 mln. eurų, tačiau ši suma dar augs, atliekant likusius darbus. Dalį investicijų padengs pagal LVPA koordinuojamą priemonę „COVID-19 MTEP“ gauta 0,99 mln. eurų parama. Šis finansavimas suteikė galimybę į projektą įtraukti ir užsienio šalių mokslininkus bei medikus, kurių konsultacijos padėjo suvaldyti sudėtingus procesus.

Apie „Teltoniką“ „Teltonika“ yra sparčiai auganti Lietuvos

Dirbtinės plaučių ventilacijos aparato prototipo bandymai

aukštųjų technologijų įmonių grupė, turinti daugiau nei 2 400 darbuotojų ir 31 biurą visame pasaulyje. Modernioje Vilniaus gamykloje „Teltonika“ jau pagamino daugiau kaip 20 mln. daiktų interneto įrenginių. ■

Kad neįprastume dirbti nuolat

Pokalbis su psichologe

doc. Jurgita Lazauskaitė-Zabielske

■ Atkelta iš 7 p.

aspektais. Prieš dešimtmetį žmonės daugiau pradėjo rinktis darbą pagal savo gyvenimo būdą, pagal savo vertybes ir svarbiausius poreikius. Svarbu ne tik tai, kiek darbas atitinka žmogaus finansinius interesus, bet ir kiek tenkina kitus žmogaus psichologinius poreikius: tobulėjimo, pripažinimo, saviraiškos. Tą tendenciją galime stebėti ir mokslo tyrimuose“, – tikina psichologė.

Šį lūžį mokslininkė vadina ryškiu ekonominės gerovės požymiu. Galime sau leisti rinktis darbą pagal savo poreikius. Prieš pasirašydami darbo sutartį, savęs pirmiausia klausiamo, kiek šis darbas tinka man, mano pomėgiams, mano įpročiams. „Daugelyje darbų ir profesijų nebeliko dviejų pusių: darbdavio ir darbuotojo, kurioms turi tar-

pininkauti profsąjungos. Yra žmogus, kuris renkasi, kokį ir kada darbą jam atlikti. Išaugus laisvei rinktis, kaip ir kada dirbame, kartu išaugo ir asmeninė darbuotojo atsakomybė bei naujų įgūdžių poreikis. Žmogui darosi būtina įgyti įgūdžių, kurie leistų jam planuoti savo darbą ir gyvenimą, kad jis liktų sveikas ir kuo ilgiau būtų darbingo amžiaus“, – teigia pašnekovė. Paklausus, kokių naujų įgūdžių turime įgyti, kad savo karjerą išlaikytume tvarią, o asmeninį gyvenimą – efektyvų, mokslininkė pabrėžia, kad ateities darbuotojams svarbiausi tampa ilgalaikio ir trumpalaikio planavimo, savo darbo pažangos siekio ir psichologinio atsiribojimo įgūdžiai. Autorė yra psichologė, VU docentė ■

IŠKILIOS ASMENYBĖS

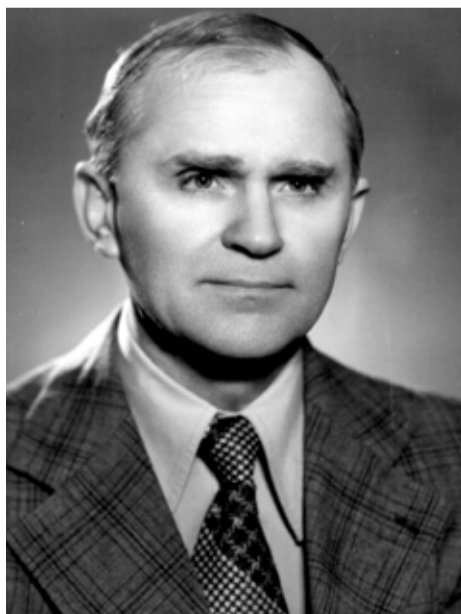
Panašūs, bet ir skirtingi gyvenimo keliai

Jevlampijaus Laškovo ir Aleksandro Šliaupos 90-mečio sukaktys

Habil. dr. Valentinas Baltrūnas

Abu gimė tą patį mėnesį, tik skirtinguose Lietuvos kampeliuose: Jevlampijus – rugsėjo 10 d. Rokiškyje, o Aleksandras – rugsėjo 16 d. Skaistgiryje. Baigė Rokiškio ir Žagarės gimnazijas, abu 1951 m. susitiko Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakultete. 1956 m. po studijų abu įgijo naudingųjų iškasenų ir geologinės nuotraukos specialybės diplomus ir pagal tuo metu gyvavusias taisykles – pagal paskyrimą išvyko „atidirbti“ į tolimąjį Sibirą – Kalnų Altajų. Aleksandras į Lietuvą grįžo 1958-aisiais, o Jevlampijus šiek tiek vėliau – 1964-aisiais.

Sugrįžus į Lietuvą, Aleksandrui teko kibti į darbus, kuriuos organizavo ką tik įkurta Lietuvos geologijos valdyba. Pirmiausia teko dirbti įvairiuose Lietuvos rajonuose geologinio kartografavimo darbuose:

Jevlampijus Laškovas

Aleksandras Šliaupa. „Geologijos akiračių“ nuotraukos

gręžiant gręžinius ir sudarant įvairaus tipo geologinius žemėlapius. Vėliau, sulaukus kvietimo, teko gilintis į naftos paieškų klausimus, domėtis požeminio vandens tyrimo ypatybėmis.

1964 m. įkūrus Naftos žvalgybos ekspediciją, Aleksandrui buvo pasiūlytos vyriausiojo geologo pareigos. Ten dirbant pakliuvo į rankas Viktoro Filosofovo morfometrinių tyrimų metodika. Jaunasis mokslininkas pradėjo domėtis jos pritaikymu. Jis nutarė imtis šios temos ir 1966 m. pavasarį įstojo į Geologijos instituto aspirantūrą, kurią baigė 1969 m. Saratovo universitete apgindamas disertacinį darbą „Pietų Pabaltijo struktūriniai morfometrinių tyrimai naftingų struktūrų paieškose“.

Kadangi tuo metu Lietuvoje buvo plėtojami stambaus mastelio geologinio

■ Nukelta į 9 p.

Panašūs, bet ir skirtingi gyvenimo keliai

Jevlampijaus Laškovo ir Aleksandro Šliaupos 90-mečio sukaktys

■ Atkelta iš 8 p.

kartografavimo darbai, 1971 m. Aleksandras buvo pakviestas vėl prie jų sugrįžti. Besidarbuojant Druskininkų, Birštono, Merkinės, Dubičių, Varėnos, Daugų, Vievio ir kitose vietovėse, buvo įgyta vertinga patirtis, suburtas stiprus specialistų kolektyvas. Po dešimtmečio, 1981 m., Aleksandras atsidėjo moksliniam darbui Geologijos institute, kur tęsė smulkaus mastelio, bet didelių regionų įvairių geologinių žemėlapių sudarymo darbus, redagavo Baltijos šalių neotektoninį ir naudingų iškasenų žemėlapius. 1984 m. už Baltijos šalių suvestinių geologinių žemėlapių komplektą šešių autorių tarptautinis kolektyvas (vadovas – Algimantas Grigelis) buvo įvertintas SSRS valstybine premija. Daug pasidarbuota, pirmą kartą Lietuvoje sudarant ekogeologinius žemėlapius įvairiems Lietuvos rajonams ir miestams.

Jevlampijus, Kalnų Altajuje pasidarbuo- vęs geologinio kartografavimo darbuose, tris mėnesius dirbo Kaliningrado geolo- ginėje ekspedicijoje, o po to – Vilniaus sąjunginio statybinių medžiagų mokslinio tyrimo instituto Silikatų laboratorijoje. Nuo 1965 iki 1968 m. studijavo aspiran- tūroje Vilniaus universiteto Geologijos ir mineralogijos katedroje ir 1969 m. apgynė mokslų kandidato (dabar – daktaro) laipsnį parašęs disertacinį darbą „Pietinio Pabaltijo ordoviko nuogulų litostratigrafija, litologija ir facijos“. Tuo metu jis (nuo 1968 m.) jau dirbo Lietuvos geologijos mokslinio tyrimo instituto Naftos geologijos skyriuje vyres- niuoju moksliniu bendradarbiu. Nuo 1970 m. dirbo Naftos geologijos ir geofizikos skyriuje, o nuo 1997 m. – Litologijos ir geologinių procesų skyriuje. Už darbus naftos geologijos srityje 1981 m. su kolegomis P. Lapinsku ir V. Korkečiu jis buvo įvertintas LSSR respublikine mokslo ir technikos premija.

Per trisdešimt dvejus darbo metus Jevlampijaus moksliniai sprendimai rė- mėsi gręžinių kerno tyrimais, atliktais panaudojant įvairių laboratorinių tyrimų metodus. Ištirti 272 gręžiniai, išgręžti Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Baltarusijoje, Ukrainoje, Lenkijoje, Rusijoje, Švedijoje ir Baltijos jūros akvatorijoje, o taip pat 16-oje atodangų Danijoje (Bornholmo saloje), Norvegijoje, Švedijoje (Gotlando saloje) ir kt. Tyrimų duomenys buvo panaudoti, sprendžiant uolienų sudėties ir genezės, paleogeografinės ir paleotektoninės ba- seino raidos rekonstrukcijos ir naftos geo- logijos klausimus įvairiuose moksliniuose projektuose.

Šie šaunieji mokslininkai, Lietuvos geo- logų sąjungos garbės nariai, ilgamečiai kolegos, – Jevlampijus Laškovas ir Aleksan- dras Šliaupa – paskelbė po daugiau nei šimtą mokslinių publikacijų, parengė po kelias monografijas, dalyvavo bendruose mokslo projektuose, prisidėjo prie valstybinės moks-

lo programos „Litosfera“ įgyvendinimo ir jos pagrindu išleistos kolektyvinės monografijos „Lietuvos žemės gelmių raida ir ištekliai“ (2004) parengimo.

Abu mokslininkai jaučia pareigą šviesti visuomenę, populiarinti savo mokslinių tyrimų rezultatus. Pastaraisiais metais jie parengė nemažai mokslo populiarinimo straipsnių leidyklos „Versmė“ leidžiamoje monografijų serijoje „Lietuvos valsčiai“.

Dar vienas juos abu ir visą geologų ben- druomenę nudžiuginęs faktas: už nuopelnus Lietuvos geologijai ir mokslo bei kultūros puoselėjimą neseniai jiems buvo įteiktas Antano Giedraičio geologijos fondo garbės ženklas „Auksinis geologo plaktukas“ su įrašu plaktuko kote „Mente et malleo“ (lie- tuviškai – „Protu ir plaktuku“). Tai gražus šių mokslo vyrų ilgamečio geologinio darbo įvertinimas. Sveikiname!

MOKSLO RENGINIAI

Šiaulių
akademija

15-oji JONO PRANO ALEKSOS TARPTAUTINĖ MOKSLINĖ KONFERENCIJA, skirta prof. Jono Prano Aleksos 143-iesiems gimimo metinėms, „Valstybės vaidmens raida XXI amžiuje: tautinis ir tarptautinis kontekstas“ 2022 m. rugsėjo 23 d.

KONFERENCIJOS RENGĖJAI:

Vilniaus universiteto Šiaulių akade- mijos Regionų plėtros institutas (direkto- rė – doc. dr. Lina Garšvienė) ir Lietuvos mokslininkų sąjungos institutas (direkto- rius – Vilniaus universiteto prof. Vyngintas Gontis)

Jau pirmoje konferencijoje buvo nutarta, kad šis mokslo renginys taps tarptautiniu. Netrukus šiose, kasmet rengiamose konfe- rencijose pradėjo dalyvauti ir kitų valstybių (Latvijos, Lenkijos, Baltarusijos, Slovakijos, Graikijos, Jungtinės Karalystės, JAV ir kt.) mokslininkai.

Konferencijos pavadinimas, priklausomai nuo joje nagrinėjamų temų, kelis kartus keitėsi, tačiau išlaikydavo orientaciją į **užmiesčio (kaimiškųjų – neurbanizuotų ir žemo urbanizacijos lygio) vietovių tematiką**. Per praėjusį dešimtmetį nagrinėtos valstybės ekonomikos raidos, regioninės politikos, savivaldos, kaimo ir miesto partnerystės, bendruomeninės veiklos, savival-

dos, demografijos, tautinio paveldo ir kitos temos. Jose dalyvavo pranešėjai, atstovavę daugiau kaip 10 skirtingų mokslo sričių, pradedant humanitarais ir socialinių mokslų tyrėjais, baigiant agrarininkais.

Svarbiausias kasmet rengiamų konferen- cijų bruožas – **mokslinės diskusijos tęsti- numas ir galimybių koordinuoti įvairiose institucijose vykdomus tyrimus paieška**. Ši konferencija yra išskirtinis tarpdiscipli- ninis tokios tematikos mokslo ir praktikos forumas, sutraukiantis vis didesnę pranešėjų ir klausytojų būrį. Nuolatiniai konferencijos partneriai – Latvijos žemės ūkio (dabar – Latvijos gyvybės mokslų ir technologijų) universitetas, Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos Botanikos sodas.

Šios konferencijos padėjo sutelkti di- džiausią Lietuvoje neformalų tarpdiscipli- ninį mokslininkų kolektyvą, nagrinėjantį miesto ir užmiesčio raidos problemas, remiantis naujausiomis ekonomikos, vadybos, etnologijos ir gamtos mokslų žiniomis bei

Konferencijos organizacinio komiteto pirmininkė, VU Šiaulių akademijos docentė Vita Juknevičienė

praktinių pasiekimų analize. 2010 m. šis mokslininkų susibūrimas Lietuvos registru- centre buvo įregistruotas kaip asociacija „Mokslininkai – visuomenei“.

Stiprėjant miesto ir užmiesčio vietovių

integracijai ir ryškiai keičiantis jų ūkinei veiklai, agrariniame sektoriuje vis drąsiau diegiant industrines ir informacines tech- nologijas, konferencijoje ypatingas dėmesys skiriamas urbanistinės raidos tematikai. Penkioliktą kartą rengiamos tarpdiscipli- nės konferencijos tikslas – telkti Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkus, tyrinėjančius skirtingo ekonominio išsivystymo regionų raidą, bei praktikus, galinčius prisidėti prie šių tyrimų, pasidalinti idėjomis ir numatyti būsimos bendros veiklos gaires. Analizuoja- mos verslo ir viešojo sektoriaus iniciatyvos, kuriomis siekiama skatinti darnią valstybės ūkio raidą, gerinti gyvenimo kokybę, skatinti gyventojų verslumą ir bendruomeniškumą, plėtoti alternatyvią ekologišką ūkinę veiklą, diegti socialines inovacijas. Pastaraisiais me- tais vis daugiau dėmesio skiriama pilietinės visuomenės formavimui, tautinės tapatybės paieškoms globalizacijos kontekste ir naci- onalinės valstybės vaidmens kaitai Europos Sąjungoje. Parengė Jonas Jasaitis

LIETUVOS MEDICINOS BIBLIOTEKOJE

PASAULINĖ KINEZITERAPIJOS DIENA

Janina Valančiūtė

Pasaulinė kineziterapijos diena minima kasmet rugsėjo 8-ąją, kai 1951 m. buvo įkurta Pasaulinė kineziterapeutų organizacija (angl. *World Confederation for Physical Therapy*). Kineziterapeutas – vienas iš tų specialistų, užtikrinančių kompleksinę sveikatos priežiūrą visais žmogaus gyvenimo tarpsniais – nuo gimimo iki senyvo amžiaus. Jis diagnozuoja kūną ribojančius veiksnius ir

gali pasiūlyti sutrikusio mobilumo atkūrimo būdus.

Šiuolaikinis žmogus apie 70 proc. gyvenimo praleidžia sėdėdamas arba visiškai nejudėdamas. Sėdimas gyvenimo būdas – darbas įstaigoje, ilgos kelionės į darbą ir pramogos prie ekrano kenkia ne tik mūsų kūnui. Jis skatina nerimą, depresiją ir lemia žemesnį bendrąjį intelekto koeficientą. Bet yra ir gerų naujienų! „Net paprasčiausi judesiai atgaivina kūną ir suaktyvina protą,

pagerina bendrąją savijautą ir suteikia ilgą amžiškumo galimybę“, – pastebėjo mokslo žurnalistė Caroline Williams.

Pasaulinės kineziterapijos dienos proga Lietuvos medicinos biblioteka parengė leidinį „Fizinis aktyvumas ir sveikata: rekomenduojamos literatūros sąrašas“, kurį sudaro knygos apie fizinio aktyvumo poveikį žmogaus organizmo sandarai, funkcijoms bei lėtinių neinfekcinių ligų pasireiškimui, įvairūs leidiniai bei disertacijos kinezitera-

pijos, kineziologijos, ergoterapijos temomis, leidiniai apie vyresnio amžiaus bei vaikų ir kūdikių fizinį aktyvumą, apie įvairias gimnastikos, mankštos rūšis, apie gimnastiką sveikai nugarai ir kt. (https://issuu.com/lmb-tau/docs/fizinis_aktyvumas_ir_sveikata).

Apsilankę bibliotekoje, pamatysite šių leidinių ekspoziciją, o patikusį leidinį galėsite pasiskolinti perskaityti namuose. ■

Konferencija apie Lietuvos karius

Rugsėjo 7 d. Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinyje – Istorijų namuose surengta konferencija „Lietuvių karys pasaulio kariuomenėse“. Ji vainikavo keletą mėnesių trukusius moks-

lininkų tyrimus, kurie vyko parodoje „Išpakuojam!“.

Visi pranešimai yra susiję su karyba – būtent tuo, ką ilgus metus kolek-

■ Nukelta į 12 p.

Konferencijoje aptarta įspūdinga kolekcija, šiuo metu eksponuojama muziejuje

Neuromenas – medicinos ir meno sandūra

Janina Valančiūtė

Rugsėjo 22 d. 18 val. Lietuvos medicinos bibliotekoje (Kaštonų g. 7, Vilnius) dr. Audrius Pliplys skaitys paskaitą „Menas ar medicina? Pasiekimai NeuroMene“. Pranešėjas daugiau kaip 40 metų derina iš pažiūros du labai skirtingus pasaulius: meną ir mediciną. Dirbdamas neurologu, jis paraleliai kūrė unikalų daugiasluoksnį neuromeną, paremtą savo mokslinėmis analizėmis. Šiuolaikinio meno kūriniuose (mozaikose, instaliacijose, netgi šilko skraistėse) atgyja ir susilieja magnetinio rezonanso smegenų tomografijos ir smegenų bangų vaizdai. Visus šiuos elementus menininkas perkelia į savo kūrinius taip, kaip mūsų prisiminimai perduoda vizualinius impulsus į neaprepiamus neuronų tinklus.

Dr. Audrius Pliplys savo kūriniuose analizuoja socialines aktualijas: lygias teises, migraciją, individo pritaipimą ir nepritaipimą visuomenėje. Menininkas daug dėmesio skiria savo kilmės šaknims, todėl darbuose dažnai aptinkami lietuviški motyvai, protėvių vietų metraščių išraišai, tekstų ir nuotraukų fragmentai ir pan. Pastaruoju metu daug dirbo su garsiuoju F. Voynich rankraščiu, jį analizavo, pristatė visuomenei savo išvalgas. Šis rankraštis suteikė įkvėpimą ir idėjų neuromeno krypties kūrybai.

Dr. Audrius Pliplys. Kazimiero Valiaus nuotr.

Keletas pranešėjo pasiekimų:

2012 m. paskelbtas Amerikos lietuvių bendruomenės „Metų žmogumi“ už vykdytą projektą „Viltis ir dvasia“ (angl. *„Hope and Spirit“*), skirtą šviesti visuomenę apie Stalino režimo vykdytą genocidą.

2013 m. sausio mėn. žurnalo „Neurology“ viršelį papuošė menininko kūrinių „Sapnai / Paieškos“ (angl. *Dreams/Explorations*) nuotrauka.

2020 m. rugpjūčio 11 d. „Chicago Gallery News“ meninę instaliaciją „Sakytas žodis“, Čiurlionio galerijoje, pripažino geriausia savaitės paroda Čikagoje. ■

Tarptautinė konferencija,
skirta Ignoto Domeikos 220-osioms
gimimo metinėms,
„IGNOTAS DOMEIKA IR INTELEKTUALINĖ
VILNIAUS APLINKA XIX A. PRADŽIOJE“
Vilnius, 2022 m. spalio 20 d.

Konferencija skirta iškilaus mokslininko, 1830 m. lapkričio sukilimo dalyvio, Vilniaus universiteto ir Paryžiaus kalnakasybos aukštosios mokyklos studento, Čilės universiteto Santjago rektoriaus, žymaus geologo, mineralogo ir etnologo 220-osioms gimimo metinėms paminėti. Konferencija apims mokslinių pranešimų pristatymus ir teminę parodą „Pažvelk į mineralą, vis dar bevardį...“.

Konferencijos organizatoriai: Vilniaus universitetas, Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos Ignoto Domeikos draugija, Lietuvos istorikų ir filosofų draugija

Ignotas Domeika

„Inno panorama“ – ekologijai skirtas renginys

Rugsėjo 22–24 d. Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademijoje (Akademija, Kauno r.) vyks ketvirtoji paroda „Inno panorama“. Šiomet ji skirta ekologijai, tvarumui ir žaliajam kursui. Parodoje lankytojai galės susipažinti su žemės ūkio technika ir įranga tausojamajai žemdirbystei, pasidomėti ekologiškais sėklomis, trąšomis, augalų apsaugos priemonėmis ir biostimuliantais. Dėmesys bus skiriamas ir ekologiškos žemės ūkio produkcijos perdirbimui bei sveikatai palankiems, ekolo-

giškiams ir natūraliems maisto bei kitiems produktams, ekoturizmo ir rekreacijos paslaugoms, atsinaujinančiai energetikai, mokslo tyrimams ir konsultavimo paslaugoms.

Paroda bus išskirtinė dėl jos metu rugsėjo 22 ir 23 d. vyksiančios tarptautinės konferencijos „EKOLink 2022. Ekologinė gamyba. Pakeliui į 2030“, skirtos ekologiškos produkcijos augintojams, perdirbėjams ir vartotojams. Toks renginys Lietuvoje organizuojamas pirmą kartą. Savo išvalgomis ir patirtimis dalyvis daugiau kaip 20 pranešėjų

iš Lietuvos bei užsienio – aukščiausio lygio politikų, ekologijos vizionierių, patyrusių praktikų. Renginys nemokamas, tačiau būtina išankstinė registracija.

Konferencijoje veiks 4 sesijos. Pirmoji „Ekologinės politikos link“ – tai strateginė sesija apie esamą ekologinės rinkos situaciją bei jo ateitį Lietuvos bei Europos Sąjungos kontekste. Verslo sėkmės istorijos ir galimybės bus pristatomos antrojoje sesijoje „Ekologinės gamybos ir perdirbimo link“. Trečioji „Ekologinio viešojo maitinimo link“.

Geroji užsienio šalių praktika ir proveržio Lietuvoje sąlygos“ skirta Lietuvoje neseniai startavusiam ekologiškam viešajam maitinimui. Ir ketvirtoji „Ekologijos mokslo ir praktikos link“ – apie naujausias technologijas, mokslo tyrimus ir perspektyvas. Parodą ir konferenciją organizuoja Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, Vytauto Didžiojo universiteto Žemės ūkio akademija ir VšĮ „Ekoagros“. ■

Pasaulyje išbarstyti, Amerikoje surinkti, į Lietuvą sugrįžo

Apie Pirmosios Respublikos (1918–1940) Lietuvos kariuomenės ginklus

Lietuvos nacionalinio muziejaus lankytojai gali išvysti unikalius eksponatus – ypač retus, pagal specialų užsakymą tarpukario Lietuvos kariuomenei gamintus ginklus su išgravuotais Gediminaičių stulpais. Dalis jų į Lietuvą sugrįžo apkeliavę pasaulį. Po valstybės okupacijos dalis jų pateko į sovietų rankas, į Ameriką pateko net iš Korėjos karo. Kokia jų atradimo ir sugrįžimo istorija? Kokį pasiūlymą šių ginklų kelią tyrinėjęs karo istorikas turi šiandienos kariuomenei? Atsakymai į šiuos klausimus Lietuvos nacionalinio muziejaus atstovės Živilės Stadalytės ir karo istoriko Karolio Zikaro pokalbyje.

Ž. Stadalytė: Tyrinėjote Lietuvai padovanotą Henrio Gaidžio kolekciją. Kokie atradimai laukė?

K. Zikaras: Į H. Gaidžio kolekcijoje esančius Lietuvos kariuomenės ginklus pažiūrėjau ne iš kolekcininko perspektyvos, o kaip į tam tikrus simbolius, laiko ženklus. Juos to meto Lietuvos kariuomenė įsigijo pagal užsakymą, investuodama į savo saugumą ir gynybą. Tai buvo tuo metu už Lietuvos gynybą atsakingų žmonių pasirinkimas.

Ž. Stadalytė: Ar tuo metu dar labai jauna valstybė turėjo sąlygas rinktis?

K. Zikaras: Mūsų pėstininkai naudojo Belgijoje ir vėliau Čekoslovakijoje gamintus šautuvus, nors iš tikrųjų jų kilmė – Vokietijoje. Turiu galvoje dar prieš Pirmąjį pasaulinį kartą sukurtą „Mauser“ sistemą. Tai buvo pats pažangiausias ginklas, kurio spynos charakteristiką beveik 80 procentų iki šiol naudoja visi panašaus tipo ginklai. Taigi nieko geresnio ir patogesnio žmonija dar nesukūrė. Savignai buvo įsigyti ir belgiški „Browning High Power“ trumpieji ginklai, tuo metu laikyti tikru proveržiu. Pirkimo sutarčių rasti nepavyko, jos sunaikintos per okupaciją. Belgija, iš kurios buvo pirkti šie ginklai, taip pat buvo okupuota nacių ir sutartys prapuolė, tačiau ir be jų išvada aiški: Lietuvos kariuomenė turėjo pačius moderniausius to meto ginklus, jie mūsų valstybei tarnavo per visą tarpukarį.

Ž. Stadalytė: Mauseris, brauningas net ir karyba nesidominčiam žmogui yra girdėti pavadinimai.

K. Zikaras: Tai tokie objektai, kurie formuoja supratimą apie visą sritį, kuriai priklauso. Kaip pavyzdys – vadinamasis „pri-

„Mauser“ šautuvų pirmoji partija. 24L reiškia 1924 metai, o L – Lietuva.

musas“. Tai kadaise egzistavusios ir viryklės gaminius įmonės pavadinimas, bet jau ilgą laiką jos vardu vadinami visi daiktai, kurie yra panašūs į šias virykles. „Primusas“ buvo jų pradininkas. Taip ir su šautuvais. Mano senelis visus pistoletus vadino „braunykais“, t. y. brauningais, nes būtent šios gamyklos gaminys tapo sinonimu, bendrinio žodžio pistoletui tuometinėje Lietuvoje ir sukūrė bendrą supratimą apie visą ginklų nišą.

Ž. Stadalytė: Papasakokite skaitytojams, kokią dar unikalią charakteristiką šie ginklai turi.

Lietuviški ženklai neleido šiems ginklams pasimesti karo negandų metu. S. Samsono (LMA) nuotr.

K. Zikaras: Visiškai unikalu, kad šie ginklai buvo paženklinki lietuviška simbolika. Pavyzdžiui, Belgijoje pagamintų „Mauser“ šautuvų pirmoji partija buvo žymima 24L. 24 reiškė 1924 metus, o L – Lietuvą. Vėliau fabrike šalia spynos angos jie buvo papil-

domai graviruojami Gediminaičių stulpais, kuriuos galime matyti ir ant Lietuvai skirtų pistoletų „Browning High Power“.

Tokių ženklų jokia okupacija negali ištrinti, valstybė sunaikinta, bet ženklai išliko ir dar padarė įtaką žmonėms, kurie sovietmečiu, dar būdami vaikai, juos surado senelių palėpėse pavaizduotus ant įvairių daiktų ir taip sužinojo, kad buvo tokia „smetoniška“ Lietuvos valstybė.

Ž. Stadalytė: Po okupacijos šie ginklai buvo pasklidę po pasaulį, kol galų gale H. Gaidžio dėka sugrįžo į Lietuvą.

„Belgiškas Browning High Power“

Kaip sekėsi atsekti jų kelią?

K. Zikaras: Šių ginklų likimas atspindi mūsų šalį tuomet ištikusias negandas. Po okupacijos Antrojo pasaulinio karo pabaigoje jie pateko sovietams į rankas ir buvo išgabenti į Rusiją, perduoti jos sąjungininkams Azijoje – Kinijos liaudies išlaisvinimo armijai ir komunistinei Korėjai. Vėliau šie ginklai atiteko amerikiečių kariams, kaip karo trofėjus Korėjoje, ir taip atsidūrė Jungtinėse Amerikos Valstijose. H. Gaidis juos, perpirktus iš JAV kariuomenės, rado pas vieną ginklų prekyvį. Tai vienas įdomesnių šios kolekcijos aspektų, nes per ginklus atsispindi ir mūsų kariuomenės bei visos šalies likimas.

Ž. Stadalytė: O koks buvo tarpukario visuomenės požiūris į Lietuvos kariuomenę?

K. Zikaras: Į šiuos ginklus galime pažūrėti ir per dar vieną prizmę – kokią kultūrinę įtaką tai darė to laiko Lietuvos visuomenei. Kai kurie „Mauser“ šautuvai yra su užrašų

„Ginklų fondas“, kas reiškia, kad juos Lietuvos kariuomenei padovanojo visuomeninė organizacija. Tuo metu remti kariuomenę buvo nepaprastai populiariu. Su įvairiais šūkiais, pavyzdžiui, „Mes be Vilniaus nenurimsim“, vykdavo kariuomenės ir visuomenės suartėjimo renginiai. Jų metu būdavo aukojamos lėšos šautuvams, kulkosvaidžiams, kad Vilnius būtų kuo greičiau atkovotas.

Ž. Stadalytė: Ar šiandien Lietuvos kariuomenė kaip nors ženklina ginklus, kas turi ne tik sentimentalų prasmę, bet, kaip matome, ir praktinę naudą – po daugelio metų leidžia atrasti savo išbarstytas relikvijas? Juk jeigu ne ženklinimas, tikėtina, šiandien jų neturėtume.

K. Zikaras: Jeigu nebūtų tų simbolių, kurie yra pavaizduoti, reikėtų tikrinti pagal serijinius numerius, iš kurių nustatytume gamybos metus, partiją, kam ji skirta, kur jie atiduoti. Ginklai turi griežtus registracijos numerius, kad būtų aiškus jų keliavimas. Bet kai įvyksta tokie reiškiniai, kaip pasaulinis karas, jie vis tiek išsimėto po pasaulį. Šiuolaikinėje kariuomenėje praktikos žymėti ginklus lietuviška simbolika nėra, nors iš tikrųjų tai būtų labai gera idėja. Manau, šiuolaikiniam kariui taip pat būtų labai smagu laikyti ginklą, kuris būtų pažymėtas, tarkime, Gediminaičių stulpais.

Ž. Stadalytė: Išvysti šiuos ginklus iki metų pabaigos galima, atvykus į Lietuvos nacionaliniame muziejuje veikiančią parodą „Išpakuojam!“

K. Zikaras: Kai kuriems tai bus emocinis įspūdis: pabūti arti daikto, simbolizuojančio prarastą tarpukario Lietuvą, kurios pasakojimų, vaizdinių dar turime iš savo senelių. Kiti parodoje galės įvertinti, kiek daug to meto žmonės padarė, kad tradicijos būtų tęsiamos. Jų pastangos nenuėjo veltui, šios relikvijos dingę, bet vėl atsirado, ir būtent šie ginklai šiandien yra tos tarpukario Lietuvos simboliai. Surinkę tuos trupinius, mes galime tęsti tradicijas. Tai svarbu, nes, nematant ano laiko įrodymų, reikia patikėti, įsivaizduoti. O atėjus į parodą galima įsitikinti, kad tai faktas, tikrovė, rodyklė, kuria kryptimi galime eiti toliau. Paroda veikia Naujajame arsenale iki 2023 m. sausio. Parengta pagal Lietuvos nacionalinio muziejaus pranešimą

Kalavijai

Arminas Šileikis

Lietuvos nacionaliniame muziejuje, Senajame arsenale, nuo rugpjūčio 17 d. visuomenei pristatomi devyni originalūs kalavijai. Didžioji jų dalis rodoma pirmą kartą, tarp jų ir neseniai rasti, bet dėl radimo aplinkybių sudominę ir žiniasklaidą.

Prieš beveik 4 tūkstančius metų atsiradęs kalavijas greitai tapo neatsiejamu kario, genties vado ar valdovo atributu. Bėgant amžiams, susiklostė visuma įvairių ritualų, susijusių su šiuo kovos ginklu, tapusiu valdžios, galios ir net prestižo simboliu. Ankstyviausias kalavijas datuojamas VIII–IX amžiais, o vėlyviausias – XIV amžiumi.

Vieni įspūdingiausių yra bulvių lauke Raudonėnuose (Jurbarko r.) ir Asvejos ežere, netoli Alkos kaimo, rasti ginklai. Raudonėnų kalavijas Jurbarko rajone atsitiktinai surastas 2017 m. gegužę, kai uošvio žemėje akmenis rinkęs Almantas Sedeika pastebėjo kyšantį 20 centimetrų ilgio geležies gabalą. Radėjas su žemės savininku Arūnu Vaičekausku kreipėsi į specialistus.

Kalaviju susidomėjo ne tik archeologai, bet ir žiniasklaida, nes tokių, vadinamajam Desiukiškių tipui priskiriamų radinių, koks aptiktas Raudonėnuose, Lietuvoje yra vos keli. Pagal vieną iš jų, būtent tą, kuris buvo rastas Desiukiškiuose, ir šiuo metu yra saugomas Vytauto Didžiojo karo muziejuje,

Raudonėnuose rastas dviašmenis kalavijas. K. Stoškaus nuotr.

buvo atkurtas šiandieninio Lietuvos Garbės sargybos kuopos kario ginklas, o pagal radimo vietą Desiukiškių pavadinimas suteiktas visam panašių kalavijų tipui. Specialistų atliktas tyrimas parodė, kad XIII amžiumi datuojamas Raudonėnų kalavijas nebuvo palaidotas su sudegintu kariu, kaip buvo būdinga pagoniškame pasaulyje. Ginklų laužymo ar naikavimo paprotys būdingas tik tuo atveju, jei žmogus deginamas. Šis 90 centimetrų ilgio kalavijas ypatingas tuo, kad iki mūsų laikų išliko sveikas. Jį atkūrė Lietuvos nacionalinio muziejaus restauratoriai.

PASIŪLYMAS

Akademijų istorija okupacijų ir Šaltojo karo laikotarpiu

Lietuvos mokslų akademija persiuntė mokslo istorikės B. Boeck laišką, kuriame ši teiraujasi, ar tarp mūsų bendrijos tyrėjų yra besidominčių mokslo akademijų raida okupacijų ir Šaltojo karo laikotarpiu. Konferencija šia tema bus organizuojama 2023 metų gegužę. Atsakykite p. Giselai Boeck, jei domitės šia tema, arba informuokite šią temą tyrinėjančius kolegas. Persiųsdami jos laišką.

Su naujų mokslo metų pradžia!

Dr. Birutė Railienė
Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos mokslinė sekretorė

Pridedame dr. Giselos Boeck laišką anglų kalba:

Dear Sir or Madam,
Please allow me to address you with the following question. Johannes Feichtinger (<https://www.oeaw.ac.at/ikt/team/johan->

nes-feichtinger) is organizing a conference on academies under the conditions of the Cold War. It is supposed to take place in May 2023. Now he is looking for a historian of science who will work on science and science organization in the independent Baltic states of the interwar period and in the Baltic states occupied by Nazi Germany and the Soviet Union. He has asked me for help and support in this, which is why I am writing to you today.

Perhaps you can help or can put me in touch with another scholar who can help in this matter. Thank you very much for your support.

With best regards
Gisela Boeck
Mail: Gisela-Gabriele.Boeck@rtu.lv
Mail: gisela.boeck@uni-rostock.de

Konferencija apie Lietuvos karius

■ Atkelta iš 10 p.

cionavo JAV gyvenantis, lietuviškų šaknų turintis ir įspūdingą kolekciją Lietuvai dovanojęs Henry Gaidis.

„2020 metų pabaigoje Lietuvą pasiekė išskirtinė Henrio Lazaraus Gaidžio visą gyvenimą kaupta karybos istorijai skirta kolekcija. Į Lietuvos nacionalinį muziejų tuomet atkeliavo daugiau nei 60 dėžių, o

ekspонатų priėmimo ir aprašymo procedūros užtruko ilgiau nei metus. Muziejaus rinkinius papildė beveik 8 tūkst. vertybių. Lankytojai jau kelis mėnesius galėjo ne tik matyti išskirtinius eksponatus, bet ir susitikti su juos čia pat, parodos erdvėje, analizuojančiais tyrėjais,“ – pasakojo Lietuvos nacionalinio muziejaus istorikė, konferencijos organizatorė dr. Ina Ėmužienė.

Dešimtyje pranešimų mokslininkai apžvelgė įvairaus pobūdžio temas: supa-

žindino su lietuvių karininkų ir kareivių atsiminimais apie jų dalyvavimą Nepriklausomybės kovose 1918–1920 m., aptarė moterų šaulių karinį rengimą Lietuvoje XX a. 3–4 dešimtmetyje (dr. Mindaugas Nefas); pristatė karininko, Generalinio štabo pulkininko Kazio Griniaus, Prezidento Kazio Griniaus sūnaus, iki šiol menkai tyrinėtą biografiją (prof. dr. Jonas Vaičenonis); analizavo tarpukario Lietuvos karo aviacijos pastangas, siekiant parengti karui būtina la-

kūnų rezervą (dokt. Mindaugas Sereičikas), papasakojo apie įvairiais laikotarpiais kitų šalių kariuomenėse ir sukarintose organizacijose tarnavusius lietuvius (Darius Zubrickas), apžvelgė chemiko, visuomenininko ir pasipriešinimo sovietų bei nacių okupacijoms dalyvio Adolfo Damušio (1908–2003) karinę patirtį (dr. Ilona Strumickienė) ir kt.

„Mokslo Lietuvos“ prenumerata

Mieli skaitytojai, kviečiame prisidėti, platinant Lietuvos mokslininkų laikraštį leidžiamą nuo 1989 metų vasaros. Laikraštis „Mokslo Lietuva“ šiuo metu leidžiamas tik elektroniniu variantu (PDF formatu ir siunčiamas į jūsų nurodytą elektroninį paštą tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje.

Per metus išleidžiami 22 numeriai – po du numerius per mėnesį (išskyrus rugpjūtį). Leidinio metinė prenumerata – 10 eurų. „Mokslo Lietuva“ yra mūsų akademinės bendruomenės balsas. Laikraščio leidėjas – Lietuvos mokslininkų sąjunga. Kiekvieno akademinės bendruomenės nario priedermė prisidėti, kad šis laikraštis atitiktų bendruomenės lūkesčius ir būtų matomas visuose universitetuose, mokslo centruose ir bibliotekose, kad jį skaitytų pedagogai ir

moksleiviai, besiruošiantys rinktis aukštojo mokslo studijas.

Prenumeratos mokestį galima pervesti į laikraščio leidėjos – UAB „Mokslininkų laikraštis“ – sąskaitą. **Įmonės kodas – 123218653, atsiskaitomoji sąskaita – LT81 7300 0100 0242 3598, AB „Swedbank“.** **Mokėjimo paskirtis – ML prenumerata.** Sumokėję prenumeratos mokestį, nepamirškite pranešti redakcijai savo elektroninio pašto adresą, kuriuo pageidaujate gauti laikraštį. Mūsų el. pašto adresas: mokslolietuva@gmail.com.

Paramą „Mokslo Lietuvai“ ir metinę pajamų mokesčio dalį prašome pervesti laikraščio leidėjai – Lietuvos mokslininkų sąjungai: **įmonės kodas – 111959769, atsiskaitomoji sąskaita – LT70 7300 0100 0244, AB „Swedbank“.**

■ Atkelta iš 11 p.

2020 m., panėrę į Asvejos ežero dugną, archeologai 5–6 metrų gylyje aptiko XIV amžiaus kalaviją, o netoliese – išlikusių odinių makštų fragmentus ir jų apkalą. Povandeninių archeologinių radinių Lietuvos vidaus vandenyse ieškoma nuo 1998 m. Iki šio laiko išžvalgyta daugiau nei 80 ežerų ir upių. Tokio pobūdžio radiniais dosnus Asvejos ežeras turi dar daug neatskleistų paslapčių.

Kalavijus parodai atrinkusi Lietuvos nacionalinio muziejaus archeologė Eglė Zaveckienė teigia, kad pagoniškame pasaulyje kalavijai buvo dedami į kapus kariams tikint, kad jie bus reikalingi mirusiajam anapusiame gyvenime. Viduramžiais įšventinant

Kalavijai

asmenį į riterius būdavo prijuosiamas kalavijas ir prie kojų prisegami pentinai. Valdovui karūnacijos metu įteikiamas šis ginklas simbolizavo jo pareigą ginti valstybę.

Atsiradus paraku užtaisomiems šaunamiesiems ginklams, kalavijų reikšmė mūšio lauke sumenko ir ilgainiui jie išnyko iš kario ginkluotės. „Mūsų dienomis kalavijai tapę kone relikvijomis, kurias išvysti galima tik muziejuose. Parodoje pristatome originalius radinius, kurie puikiai įsilieja į kitą čia pat veikiančią vieno eksponato parodą, kuri siūlo lankytojams patiems išbandyti, ką reiškia savo rankose laikyti neseniai atkurtą kuršių kario kalavijo kopiją“, – teigia parodos kuratorė E. Zaveckienė. *Autorius yra Lietuvos nacionalinio muziejaus viešųjų ryšių specialistas*

„MOKSLO
LIETUVOS“
PARTNERIAI:

alkas.lt

POZICIJA

ATEITIS KURIAMA ŠIANDIEN
ŠIANDIEN

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Dalius Serafinas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygtintas Gontis, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Milena Seržantė, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius

El. paštas mokslolietuva@gmail.com

Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169